

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Lucia Beňušková

BIBLICKÉ ZÁKLADY EKOLOGICKEJ ŠPIRITUALITY

Bakalárska práca

Vedúci práce: Pavel Vojtěch Kohut OCD, Th.D.

PRAHA 2008

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne a v zozname prameňov a literatúry uviedla všetky informačné zdroje, ktoré som použila.

V Prahe dňa

vlastnoručný podpis

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 EKOLÓGIA A KREŠŤANSTVO.....	6
1.1 Pojem ekológie a ekologické hnutia.....	6
1.1.1 Ekologické hnutie.....	6
1.1.1.1 Ekologické hnutia vo svete.....	7
1.1.1.2 Ekologické hnutia v Českej republike.....	8
1.1.2 Filozoficko- teologický rozmer ekologického hnutia.....	9
1.2 Panoráma súčasnej ekologickej situácie.....	12
1.2.1 Ekológia medzi politikou a propagandou.....	13
1.2.2 Antropologický rozmer.....	14
1.2.3 Vplyv techniky a hospodársky pokrok.....	16
1.2.4 Stav súčasnej ekologickej situácie.....	17
1.3. Kritický postoj ekologických teoretikov a praktikov voči kresťanstvu.....	19
2 BIBLICKÉ „EKOLOGICKÉ“ TEXTY.....	23
2.1 Chápanie biblických textov o stvorení.....	23
2.1.1 Pohľad Starého zákona.....	24
2.1.2 Naplnenie v Ježišovi Kristovi – pohľad Nového zákona.....	26
2.2 Analýza biblických textov o stvorení.....	28
2.2.1 Stvorenie sveta – kozmu.....	29
2.2.2 Stvorenie človeka.....	31
2.2.3 Vláda nad stvorením.....	34
2.3 Trvalý význam symbolických prvkov – syntéza teológie stvorenia.....	35
2.3.1 Symboly čísel.....	35
2.3.2 Stvorenie a kult.....	36
2.3.3 Štruktúra podľa sabatu.....	38
2.3.4 Sabat a nedeľa.....	39

3	PRINCÍPY EKOLOGICKEJ ŠPIRITUALITY.....	42
3.1	Základné princípy ekologickej spirituality.....	42
3.1.1	Aplikácia biblických východísk – židovsko kresťanská tradícia.....	42
3.1.2	Uvedomenie si pravej hodnoty človeka stvoreného Bohom.....	44
3.1.3	Metanoia, alebo nutná zmena myslenia a postojov človeka.....	45
3.1.4	Ekologická výchova v rodinách.....	47
3.1.5	Vzťah k prírode v kresťanských spoločenstvách.....	49
3.1.6	Askéza, modlitba a komtemplácia.....	50
3.2	Modely ekologického kresťanstva.....	53
3.2.1	Vzťah k prírode v živote svätého Františka.....	53
3.2.2	Svätý Benedikt Nursie.....	55
	ZÁVER.....	57
	Zoznam literatúry.....	60
	Anotácia.....	63

ÚVOD

Človek je bytosť schopná žiť vo vzťahoch a tvoriť vzťahy. Nielen medziosobné, ale i k všetkému stvorenému – k celej prírode. Vzájomná hierarchia vo vzťahoch: Boh – človek – príroda, ako to bolo dané od počiatku pri stvorení sveta múdrom Tvorcom, je základom, ktorý je pre človeka potrebný obnovovať a stále si ho nanovo uvedomovať. To je aj kľúčom k riešeniu rôznych kríz – i ekologickej krízy, o ktorej sa v dnešných časoch hovorí stále viac.

Príroda je darom pre človeka, je mu daná z lásky a slobody od Boha. I kresťanská etika sa zaoberá vzťahom s miestom, na ktorom človek žije, býva a baví sa. To, že v súčasnosti je ochrana životného prostredia skutočne naliehavým problémom, je realita, na ktorú sa nevrhli len oznamovacie prostriedky, ale stáva sa aj starosťou vedcov, vládnych činiteľov, medzinárodných inštitúcií, náboženských zoskupení, skrátka, všetkých ľudí, ktorým záleží na budúcnosti zeme. Preto mnohé ekologické hnutia, ktoré vznikli mimo Cirkvi sa chopili autentického myšlienkového dedičstva kresťanov, ktorým vytykajú nedostatočný záujem o riešenie súčasných ekologických problémov.

Návrat k pravým hodnotám, ktoré vychádzajú zvlášť zo židovsko-kresťanskej tradície, uvedomenie si pravej hodnoty človeka, ako bytosti stvorenej Bohom a významu modlitby a askézy, ktoré sú jadrom kresťanskej spirituality, sú zároveň základnými piliermi obnovy vzťahu človeka k prírode. Človek, ktorý je vrcholom stvorenia-korunou tvorstva tak môže návratom k pravej úcte k svojmu Stvoriteľovi, ktorého skutočne uzná za jediného vládcu a „Vlastníka“ celého sveta a v pokore uzná i svoju hodnotu ako správcu, i správnu hodnotu všetkého stvoreného pred Bohom, dospieť k obnove všetkého, čo ho obklopuje a čo svojím egoizmom narušil.

Vo svojej práci som sa pokúsila načrtnúť východiská ekologického rozmeru kresťanského života na základe biblických výpovedí a zo základnej ekologickej literatúry. Prvá časť je vhladom do problematiky a rozoberá vzťah kresťanstva a ekológie z filozoficko-kresťanského hľadiska, odкрýva hlavné príčiny ekologickej krízy vo svete s kritickým postojom ekologických predstaviteľov voči kresťanstvu. V druhej časti, ktorej biblické texty tvoria *positum* bakalárskej práce, ide o analýzu a teológiu stvorenia, tvoriacich základné východiská pre „ekologickú teológiu“. Tretia kapitola aplikuje východiská prvej a druhej kapitoly a načrtáva základné princípy „ekologickej spirituality“, pričom uvádza i konkrétne modely z kresťanskej praxe.

1. EKOLÓGIA A KREŠŤANSTVO

Prvá kapitola mapuje neľahký vzťah ekológie a kresťanstva: v prvom rade objasňuje pojem ekológie, približuje ekologické hnutie v jeho filozoficko-teologických základoch a načrtáva panorámu súčasnej ekologickej situácie; toto všetko s ohľadom na určitý kritický postoj ekologických teoretikov i praktikov voči kresťanskej a biblickej zvesti.

1.1 Pojem ekológie a ekologické hnutia

Pojem ekológia je zloženinou gréckych slov *oikos* (znamená „dom“) a *logos* (znamená „slovo, náuka“); ekológia je teda náuka o životnom prostredí¹ a z biologického hľadiska je to „náuka zaoberajúca sa skúmaním vzťahov medzi organizmom a prostredím“.²

Ekológia vychádza z: biológie, meteorológie, klimatológie, geológie, geografie, fyziky, chémie, antropológie, lekárskeho vied (hygiena), ekonomiky, práva, histórie, psychológie, technických vied.³

Podľa rozsahu skúmaných objektov ekológie rozlišujeme jej špecifické zamerania (napr. podľa vzťahu jedinca k ostatným jedincom alebo k okolitému prostrediu – ekológia jedinca = autekológia; ďalej ekológia populácie = demekológia; ekológia spoločností = synekológia; ekológia biómov.)⁴

Ľudia, ktorí sa zaujímajú o záchranu a ochranu životného prostredia a vzťahom človeka k všetkému živému zakladajú tzv. ekologické hnutia.

1.1.1 Ekologické hnutie

Ekologické hnutia sú zakladané z dôvodu stále sa zhoršujúceho životného prostredia na našej planéte. Zakladajú ich ľudia, ktorým nie ľahostajné, čo sa deje na svete. Sú to ľudia, ktorí majú radi prírodu a nechcú ničť dary, ktoré sú tu už niekoľko tisíc rokov. Členom ekologického hnutia sa môže stať každý, kto má záujem o prírodu a chce ju

¹ Porov. SKOBLÍK Jiří: Přehled křesťanské etiky, Praha: Karolinum, 1997, 238.

² Ekológia, in: ŠALINGOVÁ Mária, MANÍKOVÁ Zuzana: Slovník cudzích slov A/Z, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983, 239.

³ Porov. Wikipedie. Otevřená encyklopedie (bez autora), <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ekologie>, (4.3.2008).

⁴ Porov. tamtiež, (4.3.2008).

zachovať pre budúce generácie.⁵ Uvedieme niektoré organizácie pôsobiace vo svete a u nás s náčrtom ich hlavnej náplne pôsobenia.

1.1.1.1 Ekologické hnutia vo svete

Hlavným znakom ekologického hnutia vo svete je rozmanitosť. Ako prvé vo svete vzniklo ekologické hnutie *Deň Zeme* v sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia v USA, ktorého vznik bol protestom proti jadrovým elektrárnam a skládkam toxických odpadov. To bol počiatok vzniku a rozšírenia ďalších ekologických hnutí, ktoré začali vznikať v Európe: v Holandsku z obavy zo záplav v prípade globálneho otepľovania, vo Veľkej Británii v devädesiatych rokoch masívne proti diaľniciam. Na Západe vznikli veľké ekologické organizácie, napr. *Greenpeace*, *Priatelia Zeme* s medzinárodným dosahom.⁶ „Greenpeace podniká tiež expedície na najodľahšie miesta našej planéty, kde dokumentuje klimatické zmeny a ničenie životného prostredia.“⁷

V krajinách tretieho sveta vychádza hnutie z vlastných koreňov – viery v božstvá (hinduizmus, džinizmus). V Indii je činné ekologické hnutie *Čipko*, ktoré bojuje proti vyrúbavaniu lesov v podhorí Himalájí a proti stavbám údolných nádrží. Prírodné národy, napr. pralesní indiáni v Amazónke protestujú proti ťažbe ropy v pralese.⁸

Ďalším ekologickým hnutím vo svete je *ekofeminizmus*. Hlavnými iniciátorkami sú ženy, ktoré vychádzajú zo starého pohanského kultu uctievania Zeme – Gaia. Nie muž, ale žena je považovaná za jediného tvora, ktorý môže zachrániť planétu Zem od hrozacej ekologickej katastrofy.⁹

Kresťania po celom svete si uvedomujú, že významné lokality prirodzeného prostredia rastlín a živočíchov nutne potrebujú ochranu. Prvý projekt vzniká v roku 1983 v Portugalsku a spolu s ním sa zakladá organizácia A Rocha. Je to kresťanská ochranná organizácia. Názov pochádza z portugalského slova "skala". Tvorí ju celá rodina projektov pôsobiacich v Európe, na Blízkom východe, v Afrike, v Severnej a Južnej Amerike, v Ázii

⁵ Porov. WIMMER Tomáš: Výročná zpráva základní organizace Českého svazu ochránců přírody VERONICA za rok 1998. Ekologická hnutí v České republice, <http://ekologie.xf.cz/temata/hnuti/hnuti.htm>, (21.3.2008).

⁶ Porov. Ekologické hnutí ve světě (bez autora), <http://home.pf.jcu.cz/~nadiaj/soez-12.php>, (14.3.2008).

⁷ Mediální centrum (bez autora), <http://www.greenpeace.org/czech/media> (4.3.2008).

⁸ Porov. Ekologické hnutí ve světě (bez autora), <http://home.pf.jcu.cz/~nadiaj/soez-12.php>, (14.3.2008).

⁹ Porov. KOHÁK Erazim: Zelená svatozář. Kapitoly z ekologické etiky, Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1998, 107–108.

a v Oceánii. Jej projekty svojim charakterom často prekračujú kultúrne hranice, kladú dôraz na spoluprácu v rodinnej atmosfére a orientujú sa na vedecký výskum, praktickú ochranu prírody a environmentálne vzdelávanie.¹⁰

1.1.1.2 Ekologické hnutie v Českej republike

V Českej republike existujú rôzne ekologické hnutia a nadácie. Môžeme spomenúť tie najznámejšie: *hnutí Duha* (je súčasťou *Prátele Země*) – založili ju študenti pred revolúciou v roku 1989 v Brne. Venuje sa témam, ktoré majú zásadný vplyv na ekologickú situáciu v Českej republike: energetike, lesníctvu, ťažbe nerastov, doprave...; *Hnutí Brontosaurus* - s nápadom na založenie tohoto hnutia prišli mladí ľudia z Ústavu krajinnej ekologie Československej akadémie vied. Podnetom na vznik boli myšlienky z konferencie Organizácie spojených národov v Stockholme v roku 1972, kedy UNESCO vyhlásilo nasledujúci rok "Medzinárodným rokom ochrany životného prostredia". Okrem ekologickej výchovy sa viac angažujú v pôsobení na štátne orgány, zaoberajú sa odbornými problémami, zriaďujú informačné centrá pre verejnosť; *hnutí Greenpeace*; *hnutí Děti Země* – vzniklo pred revolúciou v roku 1989. Ide o celonárodnú neziskovú organizáciu. Jej hlavným cieľom je zníženie emisií dioxínov v Českej republike a záchrana Veseckého údolia; *hnutí Nesehnutí* - ide o dobrovoľnú, nevládnú, neziskovú organizáciu, v ktorej sa združili občania k aktívnej činnosti na ochranu prírody a ľudských práv. Organizuje kampane a petičné aktivity. Prevádza výchovnú a popularizačnú činnosť, prácu s deťmi a mládežou, vydáva knihy časopisy, poriada výstavy, organizuje vzdelávacie prednášky a semináre, tiež informačnú činnosť¹¹; *nadace Veronica* – bola založená v roku 1992. Jej poslaním je zachovanie prírodných a kultúrnych hodnôt krajiny, najmä v Sliezske. Finančné prostriedky nadácia využíva na ekologické poradenstvo, poriadanie výchovných, vzdelávacích a kultúrnych zameraných akcií pre verejnosť a tiež na vydávanie ekologickej tlače.

Ekologické hnutia v Českej republike majú neziskový princíp a musia splňať dve podmienky, a to: pracovať v oblasti vzdelávania, zdravotníctva, charity, životného prostredia..., získané prostriedky investovať späť do činnosti organizácie.¹²

¹⁰ Porov. Mezinárodní ochrannářská organizace s cílem pečovat o Boží svět (bez autora), <http://cz.arocho.org/codelame/index.html>, (2.2.2008).

¹¹ Porov. WIMMER Tomáš: Ekologická hnutí v České republice, <http://ekologie.xf.cz/temata/hnuti/hnuti.htm>, (25.4.2008).

¹² Porov. Zelený klid. Ekologická hnutí (bez autora), <http://eldar.cz/zelenyklid/hnuti.html>, (19.3.2008).

Podstatou ekologických hnutí sú historické filozofické smery, z ktorých hnutia vychádzajú, a ktoré určujú ich postoje.

1.1.2 Filozoficko-teologický rozmer ekologického hnutia

Historický prehľad vzniku ‚teologickej ekológie‘ začína ‚od *pobiblickej doby*, kde dochádza pri prenikaní kresťanstva do vtedajšieho sveta k stretnutiu s iným spôsobom myslenia. I keď sa životné prostredie stalo človeku skutočným problémom až s rozvojom techniky a industrializácie novej doby, korene problému siahajú ďaleko do minulosti. Antické skúmanie prírody bolo prijaté do duchovného vlastníctva stredovekého človeka a prinieslo napätie voči biblickej tradícii; mierilo k exaktnému poznaniu predmetov a v dôsledku toho tiež k ich ovládnutiu.“¹³

Filozofi a vedci vnímali spojitosť človeka a prírody aj na podklade duchovnom, ale silný vplyv na ich myslenie mala kultúrna tradícia a presvedčenie ľudí doby, v ktorej žili. Preto staršia prírodná filozofia po oslobodení sa od náboženských predstáv začala hľadať pralátku. Táto prvá epocha usilujúca o výklad sveta prírody založená na naivnej špekulácii je nazývaná aj predsokratovská. Druhá, prezentovaná sofistami je hlavným ťažiskom rozvoja filozofie Grécka. V treťom období, počnúc Aristotelom až po prvé storočia nášho veku, ustupuje zmysel pre prírodné bádanie a ťažisko sa presúva na človeka a etiku (stoici, epikurejci a skeptici).¹⁴

Aristoteles zistil, že ‚pozorovanie prírody nám všade ukazuje podivuhodnú účelnosť. Od najväčšieho k najmenšiemu je všetko účelne usporiadané. Nič, čo sa deje pravidelne nemôže byť vyložené z náhody, a preto je všeobecnú účelnosť prírody nutné vysvetliť tak, že vlastný dôvod vecí spočíva v ich posledných príčinách, v ich účelovom určení.“¹⁵

V gréckom svete sú človek a príroda súčasťou väčšieho poriadku - kozmu. Kozmos nie je len pomenovanie, ale predstavuje vzor krásy, rozumnosti a dokonalosti. Pochopiť prírodu znamenalo pre gréckeho človeka pochopiť na prvom mieste harmóniu všetkého a nutnosť, aby sa mu časti podriadili. Odmietat' prírodu bolo preto takmer nemysliteľné, tak ako bolo nemysliteľné, aby sa to, čo je menej dokonalé, nepodriaďovalo tomu, čo je nielen dokonalejšie, ale čo je jednoducho dokonalosť. Na základe tohto spôsobu myslenia

¹³ SKOBLÍK Jiří: Přehled křesťanské etiky, Praha: Karolinum, 1997, 239.

¹⁴ Porov. STÖRING Hans Joachim: Malé dějiny filozofie, Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1993, 94.

¹⁵ Tamtiež 134.

sa jeho vzťah k prírode nezakladal na ontologickej rozdielnosti, ale na analogickej, navzájom zameniteľnej príbuznosti až totožnosti. Je zjavné, že táto náuka je nezlučiteľná s mechanickým a technickým svetom vytvoreným priemyselnou revolúciou. Gréci si nikdy nepredstavovali, že je príroda porušená, ale nedospeli ani k predstave dobrej a dobročinnnej ľudskej vôle. To je príčinou jej celkom vonkajšej úcty k prírode, ktorej chýba autentickosť a kolíše medzi materializmom atomistov a epikurejcov a spiritualizmom Sokrata alebo stoikov. Gréci sú neschopní predstaviť si, ako by mohol medzi človekom a prírodou existovať dialektický vzťah, vzájomné napätie a vzájomné dopĺňovanie.¹⁶

„Preto, keď *gnosticismus* napáda klasické stanovisko, odhaľuje s pôsobivou jasnosťou slabinu vzťahu medzi človekom a prírodou, ako ho prežíval grécky svet. Gnostikovia neupierali prírode typický grécky poriadok kozmu, tak ako nikdy nepopierali, že človek je ponorený do poriadku, ktorý ho presahuje. Ale to, čo bolo pre Grékov znamením súladu, nádhery, slávy, stalo sa v očiach gnostikov miestom potupy, hrôzy a odvety. ‚Kozmický zákon, ktorý bol kedysi pokladaný za výraz rozumu, s ktorým mohol rozum človeka komunikovať poznaním a ktorý si mohol prisvojiť a upraviť podľa neho svoje chovanie, bol teraz považovaný za donucovací, ktorý dusí slobodu človeka. Kozmický logos stoikov je nahradený pojmom heimarmene, kozmickým násilníckym osudom... Ako všeobecný zákon nepozýva už hlbšie, moc a dokonalosť poriadku ku kontemplácii a k napodobňovaniu, ale prebúdza odpor a vzburu.‘ Nachádzame sa u protíahlých pólův gréckeho sveta; vedomie zla tam bolo zrušené úctivým prijímaním prírodnej skutočnosti a jej logos; u gnostikov je však tak vyvyšované, že vedie k záveru, že tvorca ducha nemohol byť ten istý ako tvorca hmoty, a preto že sa človek musí rozhodnúť pre jedného alebo pre druhého. Musí urobiť radikálnu voľbu, pri ktorej láska k dobrému bohu musí nutne byť spojená s nenávisťou k bohu, tvorcu zla.“¹⁷

V období *stredoveku* (obdobie patristiky a scholastiky) bolo poznamenané vzostupom kresťanstva. Pohľad na stvorený svet bol na jednej strane prevzatý zo židovstva (Boh stvoril svet) na druhej strane bol svet považovaný za miesto zla a hriechu, z ktorého je človek vykúpený až smrťou Krista. Gnóza aj v tejto dobe ovplyvňovala jej významných mysliteľov, no argumenty vo filozofii neboli vzaté z bezprostredného pozorovania skutočnosti, ale boli prevzaté od predchodzích mysliteľov, cirkevných otcov a z Písma svätého.

¹⁶ Porov. D'AGOSTINO F[...]: *Ekologie*, in: *Slovník spirituality*, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 202.

¹⁷ Tamtiež 203.

Vo veku *renesancie* sa hlavní predstavitelia filozofie zamerali na obnovu gréckeho chápania v jeho pohanskej čistote, takže to bol znovu ústup kresťanského chápania sveta. Z toho je zjavné, že svet predstavuje v sebe spočívajúcu božskú plnosť. Stvorenie oproti tomu vyjadruje pre filozofa Giordana Bruna závislosť sveta na niekom inom, kto sa nachádza mimo svet. Táto myšlienka závislosti, ktorá spočíva vo viere v stvorenie sveta, sa stáva neprijateľnou, tvorí akúsi hranicu ľudskej slobody a z nej vyplývajú ďalšie obmedzenia. Preto ak má byť človek účinne oslobodený, musí byť táto závislosť odstránená ako prvá.¹⁸ Myslenie Galilea Galileiho poukazuje tiež na návrat ku gréckemu mysleniu, nie však vo svojej estetickej a teda emancipatorickej variante, ale v obrate k matematickej stránke platónskej myšlienkovvej stavbe. „Boh je geometer“, takto je u neho formulovaný pojem Boha, pojem prírody a súčasne ideál vedy. Všetko, čo je ľubovoľné, je teda osobné a ľubovoľné nemá hodnotu poznania. Boh sa tu musí stať „platónskym“, t.j. redukuje sa na formálne matematické štruktúry, ktoré prírodné vedy v prírode rozpoznávajú.¹⁹

V *baroku novoveká filozofia* začína svoj vzťah k prírode Descartom, podľa ktorého je zvieratá automat bez duše a bez citu. Niektorí súčasní ekológovia vinili Descarta za to, že sa spoločnosť dostala k pokraju ekologických katastrof. Ako dôvod uvádzali Descartovu rozpoltenosť skutočnosti na nevedomú skutočnosť a neskutočné vedomie, tzn., že rozlíšil medzi svetom priestorovým (matematicko-kauzálne vzťahy) a medzi dušou bez miesta v priestore, ku ktorej patria všetky vlastnosti, či vzťahy zmyslu a hodnoty. To sa v sekularizovanom svete devätnásteho storočia odrazilo na zlom chápaní duše, hodnoty i zmyslu a svet sa stal len nezmyselnou zásobárňou surovín, bez vlastnej hodnoty, s ktorou môže človek ľubovoľne manipulovať, k čomu aj došlo.²⁰

„V dobe *osvietenstva*, kedy sa prírodné vedy emancipovali od teológie, dochádzalo k jednostrannému obrazu človeka ako stroja, ovládaného fyzikálnymi zákonitostami. Z toho plynulo presvedčenie, že pomocou prírodných vied a techniky je možné zvládnuť problém zdravia, šťastia a životného úspechu. Rovnobežne s tým prebiehajú počiatky spriemyslenia, a tu je možné vidieť zárodok vzťahu k životnému prostrediu, ktorý zaviniť dnešnú krízu. Zastaveniami na ceste neblahého vývoja sú sekularizácia 18.

¹⁸ Porov. RATZINGER Joseph: Důsledky víry ve stvoření, in: MKR Communio 1 (1997) 271.

¹⁹ Porov. tamtiež 271.

²⁰ Porov. KOHÁK Erazim: Filosofická ekologie po dvaceti letech. Hledání filosofických korenů, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 7.

storočia, francúzska revolúcia, technické myslenie a ideál poznania formulovaný modernými prírodnými vedami.“²¹

Predstaviteľ *materializmu* Karl Marx uskutočňuje teoretickú Hegelovu filozofiu. V jeho filozofii je typické zmiznutie jednotlivca v celku, odstránenie pojmu ‚stvorenie‘, ktoré nahradzuje kategóriou ‚sebatvorenie‘, ktoré sa deje prácou. Ide o protest proti závislosti, ktorú stvorenie predstavuje, nenávisť k životu takému, aký je. Marxov systém tu vedie k zákazu otázok, zvlášť starých základných otázok o pôvode sveta i človeka. Poukazom na ich údajnú sociologickú podmienenosť spočíva metodická páka tohoto celého myslenia, ktoré dokonca určuje hranice racionality.²²

„V *sedemdesiatych rokoch 20. storočia* bola kríza životného prostredia videná v týchto piatich skutočnostiach: v rastúcej industrializácii, v raste počtu obyvateľstva, v podvýžive ľudí, v ohraničenosti surovinových rezerv, v zničení životného prostredia.“²³

Z vyššie uvedeného vyplýva podstatný bod ekologickej krízy - jej epochálny ráz.²⁴

V *súčasnosti* jedným z filozofických smerov v ekológii, zvaným biocentrizmus, je hlbinná ekológia, ktorá je súčasne teoretickým prístupom i ekologickým hnutím. Je protikladom antropocentrizmu. Chápe človeka ako súčasť prírody, človek je jedným z druhov medzi mnohými inými. Príroda nie je tá, ktorá slúži človeku, ale naopak – človek slúži prírode. Biocentrizmus sa snaží dokázať, že sám o sebe je prírodným zákonom, existujúcim nezávisle na jeho subjektívnom prijatí.²⁵

1.2 Panoráma súčasnej ekologickej situácie

Hlboké filozoficko-teologické základy chápania osobnosti človeka, prírody a ich vzájomného vzťahu sa odrážajú i v súčasnom postoji k riešeniu ekologickej situácie, ktorá je alarmujúca a je ovplyvňovaná z hľadiska politiky, antropológie, technického a hospodárskeho rozvoja.

²¹ SKOBLÍK Jiří: Přehled křesťanské etiky, Praha: Karolinum, 1997, 239.

²² Porov. RATZINGER Joseph: Důsledky víry ve stvoření, in: MKR Communio 1, 1997, 271.

²³ SKOBLÍK Jiří: Přehled křesťanské etiky, Praha: Karolinum, 1997, 239–240.

²⁴ Porov. tamtiež 202.

²⁵ Porov. Wikipedie. Otevřená encyklopedie: Hlubinná ekologie (bez autora), http://cs.wikipedia.org/wiki/Hlubinn%C3%A1_ekologie, (12.3.2008).

1.2.1 Ekológia medzi politikou a propagandou

V posledných desaťročiach sa stal problém ochrany životného prostredia módou, aspoň na Západe. Svedčí o tom množstvo vedeckých prác, novinové i fotografické ankety, filmové a televízne programy, rozhlasové vysielania, pútavé reklamné využívania tohoto námetu. Vznikli univerzitné katedry ekológie, dokonca boli vynájdení noví hrdinovia kreslených seriálov, špecializovaní nie už na boj proti novým nepriateľom ľudstva - znečisťovateľom. Nová veda sa stala obľúbeným bojiskom tých, ktorí chcú odmaskovať úmysel bohatých krajín udržať na uzde hospodársky technický rozvoj chudobných krajín, ktoré doposiaľ nedospeli ani na jeho úroveň, aby ich mohli naďalej využívať a vykorisťovať ako dodávateľa obyčajných surovín. Títo vystupujú proti kapitalistickému spôsobu výroby, ktorý jediný vrah je naozaj zodpovedný za zničené prostredie človeka.²⁶

To, že zmena k lepšej ochrane životného prostredia je v rukách jednotlivcov, ktorí vlastnia pôdu a v ich spolupráci s vládou je badateľné napríklad v Amerike, kde farmári dostali v r. 1937 ponuku od štátu, že pokiaľ si vytvoria vlastné predpisy pre užívanie pôdy na jej ochranu, tieto predpisy budú mať platnosť zákona. Po desaťročnom pôsobení farmárskych organizácií nemali však žiadny predpis. Farmári si vybrali nápravné postupy, ktoré boli ako-tak výnosné a ignorovali tie, ktoré boli prínosné pre spoločnosť, ale nie pre nich, teda také, pri ktorých mali viditeľné ekonomické výhody. Aj preto americký lesník Aldo Leopold hovorí o ekologickom svedomí, o ekologickej výchove spoločnosti, ktorá predchádza predpisom.²⁷

Hrozba „totálneho znečistenia“ našej planéty, ktorá by na nej definitívne znemožnila život, vystriedala v poslednom desaťročí u ľudí strach, ktorý v predchádzajúcich dvoch desaťročiach vzbudzovala v ľudstve hrozba bomby a atómovej vojny. Pre niektorých politikov kandidujúcich do parlamentu je však otázka ekológie maska, užitočná skôr pre zintenzívnenie úzkostí a energií alebo ako účinný prostriedok k presadeniu protichodných ideologických programov, ako pre svoju pravdivosť. K ekologickému problému sa musí pristupovať a musí sa riešiť špecifickým spôsobom.²⁸

²⁶ Porov. D'AGOSTINO F[...]: Ekologie, in: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 199.

²⁷ Porov. LEOPOLD Aldo: Etika země. Ekologické svědomí, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 39–40.

²⁸ Porov. D'AGOSTINO F[...]: Ekologie, in: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 199.

„Systém ochrany prírody založený len na ekonomických záujmoch je beznádejne nevyvážený. Má sklon ignorovať a tak nakoniec eliminovať mnoho prvkov pozemského spoločenstva, ktoré nemajú komerčnú hodnotu, ale ktoré sú (pokiaľ vieme) podstatné pre jeho zdravé fungovanie. Tento systém predpokladá, asi mylne, že ekonomické časti biotického stroja budú fungovať bez neekonomických častí. Má sklon prenášať na vládu mnoho funkcií, ktoré sú v konečnom dôsledku príliš rozsiahle, príliš komplexné alebo tak rozptýlené, že ich vláda nemôže plniť. Etické povinnosti na strane súkromného vlastníka sú jediným zjavným liekom na tieto situácie.“²⁹ Vlastník-človek si teda musí byť vedomý svojej úlohy a zodpovednosti za život svoj i celej prírody okolo neho.

1.2.2 Antropologický rozmer

„Pri takom pohľade je nemožné oddeľovať ekologický problém od toho, čo je jednoducho problémom antropologickým.“³⁰

Jedným z ekologických problémov našej doby, ktorý býva často uvádzaný, je problém *preľudnenia planéty*. ‚Technické‘ riešenia, ktoré sa navrhujú, sú dve. Na jednej strane sa nalieha na nutnosť pribrzdiť demografický rozvoj, aby sa na zemi udržal súčasný počet obyvateľstva. Na druhej strane sa navrhuje zvýšiť technický rozvoj, aby sa vo väčšej miere využila pôda, aby sa z nej ťažilo viac dober a mohli sa tak uspokojiť rastúce potreby obyvateľstva. Obe riešenia majú spoločnú ideologickú základňu: človek je podstatne chápaný z pohľadu hospodárstva, tzv. neustáleho dopytu a rovnako neustálej spotreby. Ale práve keď je v ňom vnímaný ‚homo oeconomicus‘, nemôže pomôcť rôznym formám nerovnováhy, ktoré sám priniesol na planétu pomocou prostriedkov, ktoré nakoniec podporujú túto neviazanosť a chtivosť. Z tohto vyplýva, že i keď sa obmedzí kvantitatívny rast obyvateľstva, neobmedzí sa samočinne rast jeho túžob.³¹ Hlbinné ekologické hnutie na argument, že rast obyvateľstva tretieho sveta ohrozuje ekologickú rovnováhu reaguje potvrdením, že súčasná veľkosť svetovej populácie je nadmerná, a tým ohrozuje ekosystémy, avšak argumentuje, že obyvateľstvo a chovanie priemyslovo

²⁹ LEOPOLD Aldo: Etika země. Náhražky za etiku země, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 42–43.

³⁰ Porov. D'AGOSTINO F[...]: Ekologie, in: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 199.

³¹ Porov. tamtiež 200.

rozvinutých štátov ich ohrozuje viac než ktokoľvek iný.³² Je však riešením prílišné ztotožňovanie človeka – biocentrické rovnostárstvo, hlásané hlbinnou ekológiou? No niekedy sa človek k prírode chová naozaj ako jediný majiteľ.

„Styk človeka s prostredím a ostatným životom na tejto zemi je značne poznamenaný sotva prehliadnuteľným *egoizmom*. Robíme si nepochybné pre seba nárok na príliš mnoho príliš neuvážene a príliš samozrejme; príliš často zabúdame na záujmy a nároky prírody a života okolo nás.“³³ Vzťah človeka k prírode je tak narušený i z *hl'adiska etiky*. „Západný človek necíti zvlášť etickú povinnosť voči živočíchom a rastlinám, ani si nepredstavuje prírodu ako súcno, z ktorého by mohla vzísť sťažnosť. Dialóg s prírodou nenáleží k ethosu sekularizovaného človeka. (...) Zúženie etiky na vzťahy medzi ľudskými bytosťami neprinieslo kvalitatívny vzrast mravnej citlivosti: práve naopak. Vedomie väčšiny tak znečitlivelilo, že si už nevšímajú ani najkrikľavejších prípadov nemravnosti.“³⁴

Ak je úcta k prírode hlboká, človek by mal uznať štrukturálne hranice, ktoré ho podmieňujú, že sú to hranice metafyzické, ktoré sa týkajú možnosti nielen konania ale aj bytia. Uznaním svojich hraníc zistí, že obmedzujú jeho schopnosť konať dobro, že je bytosťou, ktorá nie je prirodzene nevinná a dobrá, pripravená s prírodou naviazať vzťah vzájomného dopĺňovania. Je nemožné odpovedať na problémy, aké kladie ekológia, ak človek nepochopí, že nakoniec on sám je hlavný činiteľ, ktorý bezohľadne vyčerpáva planétu a jej zdroje. Ekológia totiž neštuduje ekologické rovnováhy ako také, ale pokiaľ slúži životu. A prostredie, ktoré chce chrániť, nie je pre nič iné než pre človeka (inak by musela dať za pravdu tomu, kto paradoxne dokazuje, že príroda je prvá nepriateľka ekológie: príroda zemetrasení, povodní, sopečných výbuchov, púšti, cyklónov). Ak sa teda ekológia chápe správne, stavia na hlavu vzťah, ktorý veda obvykle stanoví medzi človekom a prostredím: človeka odvodzuje od prostredia.³⁵

Otec ekologického hnutia v Amerike, ekocentrický mysliteľ Aldo Leopold, presadzoval myšlienku, že etická ohľaduplnosť – *sebaobmedzenie* v prospech druhého a všetkých – sa vzťahuje nielen na vzťahy medzi ľuďmi, ale i k prírode ako k celku. Šlo mu o dobro prírody ako takej, pretože príroda má podľa neho vlastnú hodnotu. Človek nie

³² Porov. NAESS Arne: Ztotožnění jako zdroj hlubinných ekologických postojů. Ekologická hnutí – povrchová a hlubinná, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 39–40.

³³ VEBER Helmut: Všeobecná morální teologie, Praha: Zvon, 1998, 156–157.

³⁴ D'AGOSTINO F[...]: Ekologie, in: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 199.

³⁵ Porov. D'AGOSTINO F[...]: Ekologie, in: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 200.

je a nemá byť jej pánom a vykorisťovateľom, ale len jedným z rovnoprávných občanov biotického spoločenstva. Úloha *človeka – dobyvateľa* (ako vidíme z histórie) je v konečnom dôsledku sebazničujúca, pretože dobyvateľ vie ‚ex cathedra‘, čo práve hýbe spoločenstvom, kto a čo má hodnotu a kto je pre život spoločenstva bez ceny. Vždy sa napokon ukáže, že o tom nevie nič a preto jeho výtvary nakoniec ničia samy seba.³⁶

1.2.3 Vplyv techniky a hospodársky pokrok

Filozof Martin Heidegger hovorí, že technika, ktorou sa honosí moderná doba, nie je nič iné než provokácia prírody. Provokácia znamená, že človek sa nepodrobuje prírode, ale predvoláva si ju, chová sa k nej vyzývavo, znásilňuje ju a vykorisťuje. Týmto spôsobom, vinou techniky, nemá už príroda svoju pôvodnú funkciu ‚družky‘ človeka. Zmiznutie jeho storočnej družky zanecháva v človeku psychologické prázdno, pocit, že je o niečo obratý. Je to akási amputácia, ktorá je prameňom nerovnováhy. Príroda bola vykorisťovaná, provokovaná, rozvrátená a znovu rekonštruovaná podľa vôle vedcov a technikov. V tomto bode, otrasená a zapretá vo svojej súdržnosti, sa príroda mstí. A mstí sa tým, že sa poddáva prométheovskej vôli človeka a naozaj umiera, nie už slovami, ale fakticky.³⁷

O hospodárskom pokroku sa dá hovoriť vtedy, ak zostáva prostriedkom celkového rozvoja človeka i spoločnosti, vrátane duchovného života. K tomu pripojuje ekológia varovnú poznámku vzhľadom k čistote vody, ovzdušia a vyčerpávaniu zdrojov energie. Hospodársky pokrok nie je automatický proces, ale vyžaduje premyslenosť a zodpovednosť za všetky vrstvy spoločnosti. V súčasnosti hrozia dva extrémny, na ktoré upozorňuje pápež: jedným je nadmerný rozvoj, vedúci k stále väčšej a rýchlejšej výmene tovaru dobrého za nedôležitý, čo sa týka len malej skupiny boháčov. Táto tendencia sa označuje ako konzumizmus, spôsobujúci plýtvanie s následným rastom odpadu. Druhý extrém spočíva v nedostatočnom rozvoji, ktorým trpí mnoho národov a ľudí, ktorí nemôžu realizovať svoje ľudstvo vzhľadom k nedostatku elementárnych statkov. Tržné hospodárstvo by malo rešpektovať systém subsidiarity a ako slobodný systém by malo byť pod ochranou štátu.³⁸

³⁶ Porov. LEOPOLD Aldo: Etika země, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 35.

³⁷ Porov. D'AGOSTINO F[...]: Ekologie, in: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 202.

³⁸ Porov. SKOBLÍK Jiří: Přehled křesťanské etiky, Praha: Karolinum, 1997, 228–229.

Odpoveď na zmysel života človeka a tiež okolitého sveta nedá vyzdvihovanie vedy a techniky, ale múdre zamyslenie sa nad prírodou a nad jej úlohou ako partnerky ľudstva. A to sa môže človek naučiť práve v dnešnej dobe, zvlášť prostredníctvom vedy, pretože účinkom rozvoja vedy nie je len technika, ale tiež lepšia znalosť človeka a sveta okolo neho.³⁹

Technika, hospodársky pokrok a situácia na hospodárskom trhu sú veci, ktoré sú v rukách človeka. Človek sa často na „múdrost“ a spoľahlivosť“ techniky odvoláva a s rastúcimi vedeckými objavmi si je skoro plne istý nemožnosti zlyhania a kríz. No tieto jeho „isté zbrane“ sú zložené práve v neočakávaných momentoch zasiahnutia samej prírody (prírodné katastrofy). Mnohí autori ekologickej literatúry kritizujú a reálne opisujú dnešnú ekologickú situáciu vo svete s presnými ukazovateľmi stavu zhoršenia životného prostredia.

1.2.4 Stav súčasnej ekologickej situácie

Al Gore bol poverený v americkej vláde riešením krízy klímy. Vo svojich literárnych dielach uvádza vážnu situáciu stavu prírody na Zemi. Hovorí o ekologickej, energetickej a rozvojovej kríze zároveň, v ktorej dochádza k zmene klímy, vymieraniu druhov a nedostatku potravín, k poklesu rybných populácií, k degradácii pôd a k nižšej úrodnosti. V neudržateľnom tlaku na využívanie prírodných zdrojov alebo znižujúcich sa zásobách pitnej vody, stále ničivejších požiaroch na Floride, v Austrálii...

Zvlášť horúcim problémom sú ilegálne skládky, úniky jedovatých látok do vody a do ovzdušia, kyslé dažde, kontaminácia spodných vôd, veľké katastrofy ropných tankerov, vzostup množstva chlóru v atmosfére o 600 % za posledných päťdesiat rokov, globálne otepľovanie, roztápanie ľadovcov, vyrúbavanie lesov a dažďových pralesov.

Stále väčší počet nových vedeckých štúdií potvrdzuje, že hurikány nad teplejšou vodou pri hladine oceánu naberajú na sile, čo súvisí s globálnym otepľovaním. Ako prvou strategickou hrozbou pre globálnu vodnú sústavu je redistribúcia zásob sladkej vody, potom druhou hrozbou a zrejme najznámejšou je vzostup hladín svetových morí a zaplavenie pobrežných oblastí s nízkou nadmorskou výškou.⁴⁰

³⁹ Porov. SPINSANTI S[...]: Ekologie, in: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 208.

⁴⁰ GORE Al: Země na misce vah, Praha: Nakladatelství ARGO, 1994, 95–96.

Al Gore poukazuje na ďalšiu ekologickú hrozbu pre vodnú sústavu Zeme, ktorá súvisí s obrovskými zmenami vo využívaní pôdy, predovšetkým so všeobecným odlesňovaním a šírením chovu dobytky s nenásytným dopytom po nových pastvinách.

Pre svetový vodný systém predstavuje ohrozenie celosvetová kontaminácia vodných zdrojov chemickými splodinami priemyselnej civilizácie i záplava odpadkov, ktorá sa valí z našich miest a tovární. Naša „spoločnosť na jedno použitie“, ako býva niekedy charakterizovaná, je založená na predpoklade, že nám nekonečné prírodné zdroje dovoľia produkovať nekonečné množstvo tovaru a bezodné nádrže /odpadové jamy v zemi, morské smetiská) nám umožnia sa zbaviť nekonečného prúdu odpadov. K najviditeľnejším znečisteniam oceánov a niektorých vnútrozemských riečnych systémov patria tiež ropné škvvrny.⁴¹

Vo svojej knihe *Mlčiaci jar* americká biologička Rachel Carsonová poukázala na otrasnú skutočnosť ako príroda hynie pod vplyvom chemických postrekov. „Dochádza k univerzálnej kontaminácii prostredia.(...) Chemikálie, ktorých pôsobeniu sa má život prispôbiť(...)sú syntetické výtvary ľudskej predstavivosti, vytvorené v laboratóriu, ktorým chýba ich odraz v pôvodnej prírode.“⁴²

I keď sa (zvlášť v ekonomicky vyspelejších štátoch) kvalita ovzdušia v posledných dvadsiatich rokoch zlepšila, v rozvojových krajinách je táto situácia stále veľmi nepriaznivá. Podľa odhadov ročne umiera v dôsledku znečistenia ovzdušia po celom svete predčasne 2,4 milióna ľudí. Zavlažovanie poľnohospodárskej pôdy už dnes odoberá 70 % dostupných zásob vody. Pokiaľ by sa podarilo dosiahnuť rozvojových cieľov tisícročia, bude to znamenať nutnosť zdvojnásobenia svetovej produkcie potravín do roku 2050. V rozvojovom svete v súčasnosti zomrie ročne na choroby spojené s nekvalitnou vodou 3 milióny ľudí, z ktorých väčšina sú deti mladšie piatich rokov.

Vymretím je bezprostredne ohrozené 23 % cicavcov, 12 % vtákov a 30 % obojživelníkov. Rastúcim problémom sú tiež šíriace sa invázne rastlinné a živočíšne druhy, likvidujúce prirodzené populácie. Spotreba rýb sa medzi rokmi 1961 a 2001 viac než ztrojnásobila. Dnes sa loví dva a pol krát viac rýb, než dokáže oceán „vyprodukovať“.

⁴¹ Porov. tamtiež 95–96.

⁴² CARSONOVÁ Rachel: *Mlčící jaro. Povinnost přetrvat*, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): *Závod s časem. Texty z morální ekologie*, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 52–53.

Hlavnými problémami Európy sú podľa nej rastúci počet domácností a s tým spojená stále rastúca výroba a spotreba, vysoká energetická spotreba, zlá kvalita ovzdušia, zvlášť v mestách, problémy s dopravou a strata biodiverzity.⁴³

Organizácia spojených národov tvrdí, že napriek určitému pokroku v ochrane životného prostredia pretrvávajúce problémy sú „pre ľudstvo hrozbou“ a ľudstvo žije nad možnosti Zeme. Medzi vážne a nevyriešené otázky sú zaradené klimatické zmeny, rýchlosť vymierania druhov a problém zabezpečenia dostatku potravín pre rastúcu populáciu. Okrem pretrvávajúcich problémov, ktoré „je stále ťažšie riešiť“, sa objavujú aj nové. Patrí medzi ne rýchly rast „mŕtvych kyslíkových zón“ v oceáne a objavenie nových, ale aj starých, chorôb, spojených s degradáciou životného prostredia.⁴⁴ „Kľúčovým záverom konferencie OSN o životnom prostredí a rozvoji (Rio de Janeiro, jún 1992) preto bolo prijatie stratégie trvale udržateľného rozvoja ako základného smeru ďalšieho vývoja ľudstva.“⁴⁵

Trvale udržateľný rozvoj sa týka spôsobu života človeka, jeho vzťahu k prostrediu, ku kultúre, ku všeobecným normám, ktoré používa pri hodnotení situácie a pri rozhodovaní. Pri skúmaní vyššie uvedených kritických situácií súčasnej ekológie dochádza ku kritike a k hlbšiemu hľadaniu príčin.

1.3 Kritický postoj ekologických teoretikov a praktikov voči kresťanstvu

Vážnosť znečistenia prírody podnietila mnohých vedcov i aktivistov ekologických hnutí zaoberať sa príčinami vzniku tohto stavu a tak sa začali hľadať vinníci. V tejto časti sú uvedené niektoré kritické postoje ekologických teoretikov a praktikov, ktoré začali prejavovať v sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia.

Jedným postojom je vyzdvihovanie hodnoty prírody a všetkého stvoreného nad človeka. *Človek je odmietaný ako stred a vrchol stvorenia.*

„Pri námietke ekologického hnutia sa zvlášťne postavenie človeka popiera akoby zdola. Občas prichádza masívny nárok v mene ostatného, mimo ľudského tvorstva, pretože

⁴³ Porov. ŠUTA Miroslav: Zpráva OSN varuje – zásadní ekologické problémy trvají, <http://www.stuz.cz/view.php?navezclanku=mzp-cr-zprava-osn-varuje-%E2%80%93-zasadni-ekologicke-problemy-trvaji&cisloclanku=2007100014> /, (15.3.2008).

⁴⁴ Porov. Ľudstvo ohrozené stavom životného prostredia (bez autora) <http://www.euractiv.sk/ekonomika-a-euro/clanok/ludstvo-ohrozene-stavom-zivotneho-prostredia>, (9.3.2008).

⁴⁵ VAVROUŠEK Josef: Závod s časem. Hledání lidských hodnot slučitelných s trvale udržitelným způsobem života, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 210.

sa vidí dôvod súčasnej krízy prostredia práve v tom, že sa človek chápe ako koruna stvorenia, a preto sa v tomto svete chová a počína si tak bezohľadne. Situácia sa vraj môže zlepšiť, až keď sa vedome zriekne tohto nároku a prestane vzťahovať všetko k sebe.(...) Človek je zrazu zaradený za zvieratá a rastliny s dôsledkami, ktoré nielen emočne šokujú, ale nie sú už ani myšlienkovito uskutočniteľné. Alebo sa dá vážne tvrdiť, že sme schopní obetovať ľudí, aby sme zachránili vzácne orchideje, alebo že je treba si ceniť vzácne exempláre medveďov viac ako jedno nimi napadnuté dieťa?⁴⁶

Ďalším prístupom je nie príliš pokojné *apelovanie* predstaviteľov ekologických hnutí *na židovsko-kresťanskú tradíciu*, ktorej vytykajú, že „spôsobilo dnešnú krízu životného prostredia. Odôvodňujú to výrazným antropocentrickým myslením Biblie, ktorá vylučuje skutočne pietny vzťah človeka ku zvieratú a rastlinstvu. Všetko mimo človeka mu len slúži a je možným predmetom jeho využívania.“⁴⁷ Pripisujú mu teda mravnú zodpovednosť za znesvätenie prírody. Ako prvý o tom hovoril Max Weber, že príroda bola oslobodená od svojich posvätných prvkov pôsobením biblického náboženstva, ktoré ju ‚demýtizovalo‘. Nejde tu teda o zbavenie ilúzií, ale o prístup k prírode s pracovným úmyslom, čo bolo vraj predbežnou absolútnou podmienkou k rozvinutiu vedeckej a technickej mentality. Teória, podľa ktorej sa pôvod zlého ekologického stavu musí hľadať v prístupe židovsko-kresťanského náboženstva k prírode, prišla do módy v šesťdesiatych rokoch a hlavným predstaviteľom bol americký historik Lynn White.⁴⁸ Ten tvrdil, že hneď prvotný mýtus o stvorení sveta v Starom zákone predstavuje človeka ako pána tvorstva a svet ako javisko, na ktorom sa odohráva dráma ľudského pádu a spasenia. Biblia sa vraj zaoberá len osudom človeka. Ostatný svet je zaujímavý len kým slúži človeku. Boh vyzýva človeka, aby sa množil a podmanil si zem a to je podľa Whitea príčinou všetkého bezohľadného koristníctva, ktoré nás priviedlo na okraj ekologickej skazy. White však zabudol vysvetliť, prečo sa tento impulz, obsiahnutý v židovstve a v kresťanstve už od ich prvopočiatkov, prejavil až na konci 18. storočia po vynáleze parostroja. Aj keď v diskusiách iní teológovia a filozofi túto tézu spochybnili u odborného publika, na populárnej úrovni prežíva ďalej –príčinou všetkého je kresťanstvo.⁴⁹ Najmä dvadsiatyôsmi verš prvej kapitoly knihy Genesis: ‚Podmaňte si zem a panujte...‘ je

⁴⁶ WEBER Helmut: Všeobecná morální teologie, Praha: Zvon, 1998, 156–157.

⁴⁷ SKOBLÍK Jiří: Přehled křesťanské etiky, Praha: Karolinum, 1997, 239.

⁴⁸ Porov. D'AGOSTINO F[...]: Ekologie, in: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 200.

⁴⁹ Porov. KOHÁK Erazim: Filosofická ekologie po dvaceti letech. Hledání filosofických kořenů, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 8.

v posledných desaťročiach východiskovým bodom útokov proti kresťanstvu. Známý nemecký autor dal svojmu ostrému polemickému spisu podtitul ‚Nemilosrdné dôsledky kresťanstva‘ (Carl Amery, *Das Ende der Vorsehung*, Reinbeck 1972). Tvrdí, že dôsledkami tohoto Božieho príkazu ľuďom trpí dnes celý svet.⁵⁰

Takzvaný ‚Club of Rome‘ už začiatkom sedemdesiatych rokov trúbil na poplach a vyslovil šokovanému západnému svetu varovanie ohľadom preľudnenia ako hororovej vízie, ideológie rastu, ktorej nebezpečenstvá boli zrazu pomenované; pokrokového optimizmu, ktorý sa začal obracať v paniku. Táto rastúca kritika civilizácie medzitým narástla do duchovného prúdu a je chápaná aj ako kritika kresťanstva, ktoré je vraj koreňom tejto civilizácie vykorisťovania.⁵¹ ‚Príkaz človeku podmaniť si zem, otvoril onú osudovú cestu, ktorej trpký koniec sa teraz črtá. Čím sme sa predtým chválili, že svet je vierou v stvorenie zbavený božstiev a stal sa rozumným; že slnko, mesiac a hviezdy už nie sú hrozné a veľké božstvá, ale obyčajné svetlá; že zvieratá a rastliny stratili svoj mýtický charakter – to všetko sa teraz stalo žalobou proti kresťanstvu. Veľké bratské mocnosti sveta vraj kresťanstvo obrátilo na spotrebné predmety človeka a tým ho zviedlo zneužívať rastliny, zvieratá, sily tohoto sveta vôbec v ideológii rozvoja, ktorá myslí len na seba a vidí len seba.‘⁵² (Správne chápanie textu Gn 1,28 vysvetlíme v druhej časti práce v analýze bilického textu.)

„Priepasť prístupov ku svetu medzi ekológmi a kresťanmi nie je zďaleka prekonaná. Zvlášť staršia a stredná generácia ochrancov prírody a najmä generácia ekológov – profesionálov, ktorá bola vychovaná v duchu prírodovedeckého pozitivizmu, chová apriórnu rezervovanosť voči náboženstvu. Mala a do istej miery ešte má bližšie k materialistickému pohľadu na svet než pohľadu spirituálnemu. (...) Prekážky na ceste spolupráce medzi ochrancami prírody a kresťanmi však ležia i na druhej strane. Naznačená nádej na ekologickú reformáciu kresťanstva sa zatiaľ prevažne týka filozofov a niektorých odvážnych teológov. V kostoloch sa ozýva len vzácné. Kresťanom v ceste k ekológom bráni ich zorný uhol, ktorý až doposiaľ zahrňoval vo videní pozemského sveta len ľudí vnímaných ako svojich blížnych. Pozornosť venovaná prírode bola dlho podozrievaná z pohanstva a vinená z panteizmu. Ak vynecháme výnimky a ak sa vyjadríme vyhrtené: príroda kresťanov nezaujímalá a napriek naliehavosti ekologických riešení ich doposiaľ

⁵⁰ Porov. SCHÖNBORN Christoph: Macht Euch die Erde untertan - Schöpfungsverantwortung, <http://stephanscom.at/evolution/0/articles/2006/05/15/a10781/>, (23.2.2008).

⁵¹ Porov. tamtiež (23.2.2008).

⁵² RATZINGER Joseph: Im Anfang schuf Gott, München: Erich Wewel, 1986, 32.

dosť nezaujíma.“⁵³ To isté tvrdí i Aldo Leopold: „Bez vnútornej zmeny v našom rebríčku hodnôt, prináležitostiach, záľubách a presvedčeniach sa nedá dosiahnúť žiadnej podstatnej zmeny v etických hodnotách. Dôkazom, že ekológia sa doteraz nedotkla týchto základov chovania je fakt, že filozofia a náboženstvo o nej doteraz nič nepočuli. V snahe uľahčiť ochranu prírody, zjednodušili sme jej ochranu až príliš.“⁵⁴ Aj sociológia vytýka, že pre posúdenie historického vplyvu kresťanstva na hodnotové zameranie európskej kultúry je treba si všímať nielen biblických textov, ale predovšetkým žitého náboženstva. Z tohoto hľadiska je významný každodenný život, ktorý kresťania viedli a vedú s explicitným či implicitným odvolaním sa na svoje náboženstvo. Isto niet pochýb o tom, že medzi chovaním kresťana a obsahom Písma je výrazný rozdiel.⁵⁵

⁵³ LIBROVÁ Hana: Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti, Brno: Veronika, 1994, 28–29.

⁵⁴ LEOPOLD Aldo: Etika země. Ekologické svědomí, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 40.

⁵⁵ Porov. LIBROVÁ Hana: Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti, Brno: Veronika, 1994, 28.

2. BIBLICKÉ „EKOLOGICKE“ TEXTY

Druhá kapitola sa zaoberá samotnými biblickými „ekologickými“ textami, hlavne textami o stvorení. Okrem ich analýz obsahuje tiež pokus o syntézu teológie stvorenia a akýchsi základných východísk pre „ekologickú teológiu“. Fundamentom dokumentov o človeku a jeho vzťahu k prírode a k celému svetu, ktorý ho obklopuje je Písmo sväté. „Preto je z kresťanského pohľadu uvažovanie o ekológii vždy nutné založiť na biblických textoch, najmä textoch o stvorení. Úcta k prírode ako k Božiemu stvoreniu je dokumentovaná v Biblii: v príkazoch Zákona daných Bohom Izraelu, ve starozákonnej literatúre básnickej, v starozákonnej literatúre prorockej, v novozákonných proroctvách a na iných miestach Nového zákona.“⁵⁶

2.1 Chápanie biblických textov o stvorení

Cieľom ekológie je zlepšovať vzťah človeka k životnému prostrediu, k prírode a viesť ho k tomu, aby ju chránil a múdro spravoval. Aby však človek mal úctu a dobrý vzťah k prírode, musí mať preto nejakú motiváciu. Pre kresťanov je Božie Slovo nevyčerpatelným prameňom a svetlom, ktoré nás vedie k utváraniu správnych vzťahov k Bohu, medzi ľuďmi i k okolitému svetu – teda i k prírode. Dáva nám tie najlepšie dôvody, prečo by sme mali prírodu chrániť a mať k nej úctu. Tým prvým dôvodom je poznanie, že príroda, zem, vesmír a tiež my ľudia sme stvorení Bohom: „Na počiatku stvoril Boh nebo a zem“ (Gn 1,1). Preto „pre správne chápanie starozákonnej viery v stvorenie je podstatné pochopiť, že Boh pôsobí vo svojom stvorení neustále. Výlučná pozornosť venovaná creatio prima v Genezis 1 môže ľahko zabrániť, aby sme adekvátne hodnotili iné texty týkajúce sa stvorenia. Starý zákon nepodáva teóriu o pôvode sveta, ale vyzýva Izrael, aby odpovedal vo viere na tvorivú moc Boha. Kreacionistické teórie nechápu rozprávanie Genezis 1 správne, a ešte menej celé svedectvo Starého zákona o stvorení.“⁵⁷ Nesmie nás odradiť ani masívny tlak materialistického myslenia v dnešnom svete (najmä vo vyspelých krajinách), ktorý nepripúšťa nijaký transcendentný pôvod sveta. Vplyv tohto myslenia preniká dokonca aj do teológie ako hovorí kardinál Joseph Ratzinger v jednej svojej kázni: „Skutočne pred nejakým časom povedal jeden teológ, že

⁵⁶ AGNEW Daniel: Ekologie a křesťanství, <http://www.jakyje.net/ekologie.htm>, (14.3.2008).

⁵⁷ Nasloucháme úpení stvoření (bez autora: Memorandum pro Evropskou křesťanskou environmentální síť ECEN, přeložil Šprunk Karel: in: Universum 4 (2005), 15.

Porov. RATZINGER Joseph: Důsledky víry ve stvoření, in: MKR Communio 1, 1997, 271.

stvorenie sa teraz stalo nereálnym pojmom. Intelektuálne úprimne by sa vraj už nemalo hovoriť o stvorení, ale len o mutácii a selekcii.⁵⁸ Biblia nie je a nemá byť učebnicou prírodných vied a nehovorí o tom, ako vznikol svet z prírodovedeckého pohľadu, ale je knihou náboženskou a v obrazoch a symboloch nám hovorí podstatu o pôvode a zmysle človeka. Je pre človeka svedectvom ekonómie spásy – Božieho plánu s človekom, ale i s celým stvoreným svetom, počnúc Starým zákonom a vyvrcholíac v Novom zákone.

2.1.1 Pohľad Starého zákona

„Niektoré texty Starého zákona sa zaoberajú počiatkom sveta. Rozprávajú o stvorení v Genezis 1, ktoré bolo spísané v neskoršom období dejín Izraela. Predstavuje teologickú reflexiu o Bohu Stvoriteľovi. Ukazujú, že Boh Izraela je všeobecný Boh. Celý vesmír mu vďačí za svoju existenciu a on je pôvodcom jeho súvislosti a poriadku. Prvá kapitola Genezis je potrebné chápať ako súčasť kapitol, ktoré nasledujú (1–11), a ktoré už obsahujú prvky týkajúce sa stvorenia – rozprávanie o Adamovi a Eve, Kainovi a Ábelovi, o potope, o zmluve s Noemom, ktoré uvádzajú nový poriadok stvorenia. Úvodná kapitola je časťou sekvencie, stvorenie, skaza a nové stvorenie.“⁵⁹

Aby sme však lepšie chápali hĺbku biblických výpovedí, musíme si uvedomiť, že správa o stvorení v *knihе Genezis* nie je uzavretý a hotový blok, ktorý tu stojí samostatne. Celé Písmo sväté je ozvenou dejín Boha so svojim ľudom. Je tak výrazom Božieho zápasu s ľuďmi, aby mu stále viac rozumeli a súčasne výrazom zápasu človeka postupne rozumieť Bohu. Tak prechádza téma stvorenia celými dejinami Izraela a v nich sa krok za krokom formuje výpoveď Biblie o stvorení. Preto aj my môžeme len v celku tejto cesty rozoznať jej pravý smer. Týmto spôsobom – ako cesta – patria Starý a Nový zákon dohromady. Starý zákon je približovanie sa ku Kristovi a až keď k nemu príde, stane sa viditeľným, čo vlastne mal na mysli. Tak dostáva každá jednotlivosť svoj zmysel z celku a celok svoj význam z cieľa – z Krista. Čo znamená toto poznanie pre pochopenie správ o stvorení? Predovšetkým vidíme, že Izrael vždy veril v Boha Stvoriteľa. A v tejto viere komunikoval s veľkými kultúrami starého sveta.⁶⁰ „Izrael sa stretáva so svojim Bohom ako so Záchrancom. To bola skúsenosť, ktorá mohla byť dosvedčená a ďalej odovzdávaná. (...) Pretože Boh je len jeden, musí byť Záchrancom aj Stvoriteľom. Z toho vyplýva, že

⁵⁸ RATZINGER Joseph: *Im Anfang schuf Gott*, München: Erichewel, 1986, 12.

⁵⁹ Nasloucháme úpení stvoření (bez autora): Memorandum pro Evropskou křesťanskou environmentální síť ECEN, preložil Šprunk Karel: in: *Universum* 4 (2005), 15.

⁶⁰ Porov. RATZINGER Joseph: *Im Anfang schuf Gott*, München: Erichewel, 1986, 16–17.

v Starom zákone sú dejiny spočívajúce na zachraňujúcom Božom konaní rozšírené až k začiatku všetkých udalostí. (...) Táto súvislosť sa ukazuje aj v tom, že v Izraeli sa v Božej chvále spája konanie zachraňujúceho Boha a konanie Stvoriteľa. (Žalm 148, Jób 9;38–41; Iz 40;12–41)⁶¹

Izrael zakúsil svojho Boha ako Stvoriteľa a jediného Záchrancu aj v zajatí. „Ona skutočne veľká hodina, v ktorej sa rozhodujúcou témou stalo stvorenie, bol *babylonský exil*. (...) Izrael stratil svoju krajinu, stratil svoj chrám. Pre vtedajšiu mentalitu to bolo niečo nepochopiteľné. Znamenalo by to totiž, že Boh Izraela bol porazený – ten Boh, ktorému je možné zobrať jeho ľud, jeho krajinu, jeho ctiteľov. A tak bolo vyhnanie z krajiny, vymazanie z mapy národov pre Izrael obrovským pokušením vo viere: Je náš Boh teraz premožený, naša viera prázdna? V tejto viere obrátili proroci novú stranu a učili Izrael, že až teraz sa ukázala pravá tvár ich Boha, ktorý nie je viazaný na onen kúsok zeme.“⁶² Prisľúbil tento kúsok krajiny Abrahámovi, vyviedol svoj ľud z Egypta, pretože je Pán neba i zeme. Teraz pochopili, že Boh Izraela nie je ako iní bohovia, ale že v jeho rukách sú všetky národy a celé dejiny, pretože je Stvoriteľom všetkého.

„Božia zmluva sa nakoniec prejaví *darovaním zeme*. Božia láska a vyvolenie sú neoddeliteľné od zeme, ktorá bola daná Izraelu. Zem je miestom, kde sú ľudia povolani vzdávať chválu Bohu a poslúchať Boha s nerozdeleným srdcom. Majú si byť vedomí skutočnosti, že zem je darom Božím: neposlušnosťou môže byť a bude stratená. Prikázanie ‚ctiť otca i matku‘ je preto doprevádzané vetou ‚aby si dlho žil na zemi, ktorú ti dá Pán, tvoj Boh!‘ (Ex 20,12). Vyhnanstvo – odlúčenie od zeme – bolo prežívané ako odlúčenie od Boha (Ž 137). Úzky vzťah ľudu k pôde sa odráža v mnohých textoch Starého zákona. Zem je len čiastočne úrodná a vyžaduje veľkú starostlivosť, aby rodila úrodu potrebnú k prežitiu, a tak sa neustále dotýka každodenného života. To sa tiež odrazilo v mnohých starozákonných zákonoch. Prítomnosť zákonov, ktoré prinášajú prospech nielen samotným Izraelitom, ale tiež zemi a ich ne-ľudským obyvateľom, naznačuje, že Izraeliti mali zem považovať za súčasť zmluvného spoločenstva s Bohom. Táto zmluva bola v skutočnosti zmluva kozmická. Keď bude izraelský ľud uskutočňovať pokyny dané Bohom pre ich spoločnosť, zem bude prekvitať. A naopak, keď Izrael bude odmietať uctievať JHWH a nebude dbať na požiadavky Božej spravodlivosti, účinky nebudú obmedzené na ľudskú

⁶¹ WESTERMANN Claus: *Theologie des Alten Testaments in Grundzügen*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1985, 73.

⁶² RATZINGER Joseph: *Im Anfang schuf Gott*, München: Erich Wewel, 1986, 17.

spoločnosť, ale zasiahnu tiež životné prostredie. Izaiášovo rozprávanie ukazuje priamy kauzálny vzťah medzi nedbaním ľudí o prostredie a ekologickým úpadkom.⁶³

Takto dozrievajúca viera musela získavať svoju konkrétnu podobu v konfrontácii s babylonskými *predstavami a mýtmi o stvorení* (Enuma Eliš) plnými démonických a strašných síl. V biblickej správe sú všetky tieto predstavy zhrnuté vo vete „zem bola pustá a prázdna“. Tu použité hebrejské slová skrývajú výrazy, ktorými boli tieto démonické sily pomenované. Teraz však už neznamenujú nič voči Bohu, ktorý je jediný Mocný. Na tomto pozadí chápeme zápas nesúci tento biblický text, ktorý odsúva všetky zmätené mýty a svet vidí ako vychádzajúci z Božieho Slova a z Božieho rozumu. Keď sú napríklad slnko a mesiac označené ako svetlá, ktoré osvetľujú zem a rozmeriavajú čas, muselo to byť pre vtedajších ľudí obrovské rúhanie, veď pre nich to boli veľké božstvá. Takto sa ukazuje správa o stvorení ako rozhodujúce ‚osvietenie‘ dejín, ako vyslobodenie zo strachov, ktoré človeka gniavili. Znamená uvoľnenie sveta pre rozum, pre poznanie jeho rozumnosti a slobody. Ako pravé osvietenie sa ukazuje ale aj v tom, že pevne drží ľudský rozum na základe stvoriteľského rozumu Božieho, aby ho tak držal v pravde a láske, bez ktorej je ‚osvietenie‘ bezuzdné a nakoniec bláznivé. Ako už bolo vyššie naznačené, predstavy a texty o stvorení sú v dejinách Izraela vo vývoji a už v knihe Genezis sa stretávame s jahvistickým prameňom (Gn 2,4b–3,24) a s kňazským prameňom (Gn 1,1–2,4a), ktoré delí od seba niekoľko storočí. Iné obrazy stvorenia máme v *žalmoch* a ešte neskôr v kontakte s gréckou kultúrou je táto téma v múdroslovnej literatúre znovu prepracovaná. Takto vidíme, že v samotnej Biblii sú obrazy o stvorení pretvárané nanovo, ale vždy dosvedčujú zvesť o Stvoriteľovi a hovoria, že za nimi sa skrýva niečo hlboké a veľké.⁶⁴

2.1.2 Naplnenie v Ježišovi Kristovi – pohľad Nového zákona

To najdôležitejšie však je, že dlhá cesta Starého zákona vedie k zvesti o Ježišovi Kristovi, kde nachádzame konečnú a rozhodujúcu správu o stvorení vo Svätom Písme. Tá je: „Na počiatku bolo Slovo a Slovo bolo u Boha a to Slovo bolo Boh. (...) Všetko povstalo skrze neho a bez neho nepovstalo nič z toho, čo povstalo“ (Jn 1,1.3). Ján tu znovu celkom vedome preberá začiatkové slová Biblie a znovu tak číta správu o stvorení spolu s Kristom. „Prvý verš Jánovho evanjelia v podstate zhrňuje celú správu o stvorení a je aj

⁶³ Nasloucháme úpení stvoření (bez autora): Memorandum pro Evropskou křesťanskou environmentální síť ECEN, preložil Šprunk Karel: in: *Universum* 4 (2005), 15.

⁶⁴ Porov. RATZINGER Joseph: *Bůh a svět*, Vyšehrad: Barrister & Principal, 2003, 156.

dôležitým kľúčom pre interpretáciu správy Genezis.⁶⁵ Takisto na Neho poukazuje pieseň slnka zo žalmu 19(18), kde čítame: „A ono z neho vychádza s'ľa ženích zo svojej komnaty... Na jednom kraji neba sa vynára a uberá sa k druhému: pred jeho žiarou sa nič ukryť nemôže“ (Ž 19,6b.7). Je zrejmé, že tento žalm bezprostredne prechádza od velebenia stvorenia k oslave Zákona. „Ten je teraz chápaný v Kristovi, ktorý je živým Slovom, večným Logom, a tak pravým svetlom dejín, ktoré v Betleheme vystúpilo zo svadobnej komnaty panenskej Matky a teraz osvetľuje celý svet.“⁶⁶ Tak vidíme, že celé sväté Písmo čítame s Ním a v Ňom, v ktorom je všetko naplnené, a v ktorom všetko nachádza svoju pôvodnú platnosť a pravdu. Viera v stvorenie nie je ani dnes nereálna, aj dnes je rozumná. Aj vzhľadom na výsledky prírodných vied zostáva tou „lepšou hypotézou“, ktorá vysvetlí viac a lepšie ako všetky teórie. Rozumnosť stvorenia pochádza z Božej rozumnosti.⁶⁷ Rozumnosť sveta nám dáva poznať Božiu rozumnosť a Biblia je a zostáva tým pravým ‚osvietením‘, ktoré odovzdáva svet rozumu človeka, nie však jeho vykorisťovaniu človekom, pretože otvára rozum pre Božiu pravdu a lásku. Vieru v stvorenie nemôžeme ani dnes zakrývať, pretože len vtedy, ak svet pochádza zo Slobody, z Lásky a z Rozumu, si môžeme navzájom dôverovať, môžeme dúfať v budúcnosť a žiť ako ľudia. Len preto, že Boh je Stvoriteľ všetkých vecí, je aj ich Pánom a preto sa môžeme k nemu modliť. „To, z čoho pochádza svet je teda ‚logos‘, čo znamená ‚zmysel‘ a súčasne ‚slovo‘. Logos, t.j. ‚sila nesúca zmysel‘ (...), nielen idea, ale súčasne i reč. Inými slovami: tento Boh nie je len idea, ale je reč, konanie. ‚Na počiatku bolo Slovo‘ znamená, že svetu predchádza duchovný zmysel, totiž idea sveta. Svet je takpovediac zhmotnením ideí a pôvodnej myšlienky, ktorú v sebe niesol Boh, a ktorá v ňom bola premenená na dejinný priestor medzi Bohom a jeho stvorením.“⁶⁸ Aj katechizmus katolíckej Cirkvi podáva dôkazy, že Boh „je zvrchovaným a slobodným Stvoriteľom a prvou príčinou všetkého, čo jestvuje, je prítomný v najhlbšom vnútri svojich stvorení. ‚Lebo v ňom žijeme, hýbeme sa a sme‘ (Sk 17,28).“⁶⁹

Hriech, ktorý spôsobil disharmóniu medzi človekom a prírodou, zmazal Ježiš Kristus svojou obetou na križi a zmrtvýchvstaním. „Kresťania vyznávajú, že v Kristovej smrti a vzkriesení sa naplnilo dielo zmierenia ľudstva s Otcom, ktorému ‚sa zapáčilo (...) aby skrze neho a v ňom bolo zmierené všetko, čo je ako na zemi, tak v nebesiach – pretože

⁶⁵ Tamtiež, 156.

⁶⁶ RATZINGER Joseph: Duch liturgie, Brno: Barrister & Principál, 2006, 60.

⁶⁷ Porov. RATZINGER Joseph: Im Anfang schuf Gott. Gott der Schöpfer, München:Erichewel, 1986, 27.

⁶⁸ RATZINGER Joseph: Bůh a svět. Víra a život v naší době, Vyšehrad:Barrister & Principal, 2003, 156.

⁶⁹ Katechizmus katolíckej Cirkvi, Trnava: Spolok svätého Vojtěcha, 1999, čl. 300.

zmierenie priniesla jeho obeť na kríži' (porov. Kol 1,19–20). Tvorstvo tak bolo obnovené (porov. Sk 21,5) a na ňom, ktoré bolo predtým podrobené ‚otroctvu‘ smrti a zániku (porov. Rim 8,21), sa rozšíril nový život, zatiaľ čo my ‚čakáme nové nebo a novú zem, v ktorých prebýva spravodlivosť‘ (2 Pt 3,13). A tak Otec, ‚keď nám dal poznať tajomstvo svojej vôle podľa svojho dobrotivého rozhodnutia, čo si v ňom predsavzal, uskutočniť v plnosti času: zjednotiť v Kristovi ako v hlave všetko, čo je na nebi aj čo je na zemi.‘ (Ef 1,9–10)⁷⁰ Tento Boží plán sa naplňuje v čase. ‚Kresťanské pojmávanie času je teda lineárne - nakoniec Boh uvedie harmóniu medzi človekom, ostatným tvorstvom a ním samotným. Na konci v deň súdu Boh ‚zničí tých, čo kazia zem‘ (Zj 11,18) a ospravedlnený človek i ‚tvorstvo budú mať znovu slávu Božích detí‘ (Rím 8). Napriek tomu, že úloha človeka v budúcom diele obnovy je nám skrytá, neznamená to, že človek nie je za terajší stav prírody zodpovedný. Zodpovednosť je daná zákonom a svedomím, ktoré Boh dáva človeku.‘⁷¹ Práve ôsma kapitola listu Rimanom je z novozákonných textov dôležitá, lebo hovorí o nádeji do budúcnosti, o konečnej obnove prírody celého sveta: ‚Ved' stvorenie túžobne očakáva, že sa zjavia Boží synovia. Lebo stvorenie bolo podrobené márnosti – nie z vlastnej vôle, ale z vôle toho, ktorý ho podrobil a dal mu nádej, že aj samo stvorenie bude vyslobodené z otroctva skazy, aby malo účasť na slobode a sláve Božích detí. Ved' vieme, že celé stvorenie spoločne vzdychá a zvíja sa v pôrodných bolestiach až doteraz‘ (Rim 8, 19-22).

‚Biblia sa pozerá na človeka ako na správcu, miestodržiteľa, zodpovedného Bohu za svoju vládu. Hovorí, že v Kristovi všetky stvorené veci držia pohromade (Jan 1,3-4; 1 Kor 8,6; Ef 1,10; Kol 1,17; Žid 1,3). Ďalej pravda a vtelenie Boha v Ježišovi Kristovi zjavuje, že Boh ovláda svet tým, že sa ho ujíma a slúži mu. Len v Kristovi môže človek mať správny vzťah k Bohu a k prostrediu. A v Kristovej smrti a zmŕtvýchvstaní sa obnovuje ľudský vzťah k vesmíru i samotný vesmír.‘⁷²

2.2 Analýza biblických teologických textov o stvorení

Ako sme už videli v súvislosti so zjavením Nového zákona, svet je stvorený skrze Slovo. Výraz, ktorý *kniha Genezis* používa pre vyjadrenie ‚stvorit‘ (hebr. bára‘) má v Starom zákone za subjekt iba Boha. Myslí teda činnosť Božiu, odlišnú od akéhokoľvek

⁷⁰ JAN PAVEL II.: Mír s Bohem stvořitelem, mír s veškerým stvořením, in: Teologické texty, ročník 5, 1 (46), 1994, 2.

⁷¹ AGNEW Daniel: Co je křesťanství, <http://www.jakyje.net/ekologie2.htm>, (2.3.2008).

⁷² HOUSTON J[...] M[...]: Náboženství životního prostředí, in: Teologické texty 1, (1994), 15–16.

ľudského konania, a je teda v Gn 1 použité na zväšť významných miestach (pri stvorení prvých zvierat – Gn 1, 21, a ľloveka – Gn 1, 27).⁷³ Aj táto skutočnosť zdôrazňuje jasné rozlíšenie medzi Stvoriteľom a stvorením a pomáha ľloveku, aby si to uvedomoval. Rozoberieme teda podstatné črty opisu Božieho diela stvorenia kozmu a ľloveka.

2.2.1 Stvorenie sveta – kozmu

„Na začiatku tvorenia stojí *Božie slovo*. To samé slovo, ktoré oslovilo Abraháma, zaznelo z kra Mojžišovi, padalo za hromu a blesku na národ pod Sinajom a prijímalo prorokov do služby. Slovo je kárajúcou metlou národa i nositeľom Božieho milosrdenstva a jeho nevyčerateľného dobrodenia. Žiadny národ nezmýšľal tak vysoko o Božom slove a nezakúsil tak veľmi jeho moc ako Izrael. *Boh ‚povedal‘*, jednoducho slovom povoláva k životu. Tým sa líši od všetkých pohanských bohov, ktorí musia svoju vládu obhajovať s vypätím všetkých síl proti nepriateľským mocnostiam. Božie slovo má moc utvárať svet! Slovo a dych spolu úzko súvisia. Dych a dýchanie sú prejavy a nositeľmi života. Božie slovo nepôsobí ako vyslovené kúzlo, ale ako výraz vôle. Všemocná a k dobru zameraná Božia vôľa vyvoláva veci k bytiu. Je to prikazujúce slovo! Každé dielo preto začína: ‚Tu Boh povedal‘.⁷⁴

Ako prvé tvorí Boh svet – kozmos. „Po stvoriteľskom ‚bud‘ nasleduje *usporiadanie*. Stvoriteľ oddeľuje, teda dáva poriadok. Dať niekomu meno je právo pána a otca.⁷⁵

Ďalej Boh povoláva k životu rastliny i živočíchy – prírodu, ktorá má obklopovať vrchol jeho stvoriteľskej činnosti: ľloveka. „Ak autor (pisateľ) opisuje stvorenie rastlín a zvierat ako vznik v druhoch - ‚podľa svojho druhu‘, neopiera sa pritom o staršie tradície o stvorení, ale o kňazské poznanie, ktoré vyrástlo z kňazských kruhov a tradícií, v ktorých videli rastliny a zvieratá ako celky delené do jednotlivých druhov. Toto poznanie už vlastne leží na ceste k vedeckému vysvetľovaniu vzniku rastlín a zvierat v druhoch. Tu je zvlášť zreteľne vidieť, že pre autora tejto kapitoly sa navzájom nevylyčuje úctivé

⁷³ Porov. SCHARBERT Josef: Die neue Echter Bibel. Testament mit der Einheitsübersetzung. Genesis 1-11, Würzburg: Echter Verlag, 1990, 39.

⁷⁴ HOCHMANN František: Na počátku. Biblická odpověď na otázku po začátku, Praha: Česká katolická charita, 1987, s. 47–48.

⁷⁵ Tamtiež, 47–48.

rešpektovanie stvorenia a vedecké vysvetľovanie vzniku prvkov sveta.⁷⁶ To isté vidieť pri opise stvorenia nebeských telies, ako sme už vyššie uviedli.

K stvoreniu sveta patrí posúdenie Stvoriteľom, ktoré sa refrénovite opakuje v správe o stvorení: *„Boh videl, že je to dobré“*. A na konci: *„a hľa, bolo to veľmi dobré“*. Biblický dôkaz: *„Boh videl...“* je prejav milosti. Stvoriteľ má zrak obrátený k svojmu stvoreniu, našiel v ňom zaľúbenie. To je tiež vyjadrené slovami *„je dobré“*. To znamená, že odpovedá Božím zámerom.⁷⁷ Je to dobrota v Božích očiach, ktorá v jeho dielach nemusí byť na prvý pohľad viditeľná, najmä ak uvažíme, že do sveta vstúpil skrze neposlušnosť človeka hriech a tým narušenie celého stvorenia. V očiach človeka je mnohé, čo na týchto Božích dielach nie je dobré. Mnohé je nepochopiteľné, mnohé je hrozné. Ale touto vetou, že stvorenie bolo v Božích očiach dobré, sa človeku odníma posudzovanie celku. Stvorená bytosť nemôže prehliadnuť celok a preto ho ani nemôže posúdiť. Ale práve tým je človek slobodný pre radosť zo stvorenia. Dobrota stvorenia zahŕňa jeho krásu a chce prebudiť ozvenu radosti a tým aj chvály. Vo vete, ktorá sprevádza diela stvorenia je už naznačená ozvena Božej chvály, ktorá je bohaté vyjadrená v slovách žalmov, ktoré vyzývajú tvorstvo k chvále. (Ž 148).⁷⁸

Ozvena tohto posúdenia stvorenia Bohom – *„a hľa, bolo to veľmi dobré“*, by mala aj nám zaznievať v srdci, ak chceme mať skutočne pravú úctu k prírode.

Hebrejský adjektív *„tob“* môže však rovnako znamenať *„dobrý“* aj *„pekný“*. A tak tu vnímame aj vetu *„a hľa, bolo to veľmi pekné“*. Krása stvoreného je zakotvená vo vôli Stvoriteľa. Kto hovorí o stvorení, hovorí o tom, čo je krásne. Radosť z tejto krásy je v Starom zákone vždy blízka radosti obrátenej k Bohu. Pre starozákonného človeka sa zo stvorenia nikdy nestala len príroda v zmysle niečoho, čo len existuje oddelene od Stvoriteľa a jeho pôsobenia.⁷⁹

Hovorí nám o tom napríklad žalm 104: *„Pane, Bože môj, ty si nesmierne veľký. Odel si sa do slávy a veleby, do svetla si sa zahalil ako do rúcha...“* Zo žalmov o stvorení nevyžaruje len meditatívne, ale i optimistické videnie sveta: je to dobré stvorenie dobrého Stvoriteľa, ktorý to s nami myslí dobre a denne nás hojne obdarúva z bohatstva svojich darov. V tejto chvále vidíme veci ešte v bezprostrednej jednote s ich Tvorcom, sú ešte

⁷⁶ WESTERMANN Claus: *Theologie des Alten Testaments in Grundzügen*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1985, 78.

⁷⁷ HOCHMANN František: *Na počátku. Biblická odpověď na otázku po začátku*, Praha: Česká katolická charita, 1987, 47–48.

⁷⁸ Porov. WESTERMANN Claus: *Theologie des Alten Testaments in Grundzügen*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1985, 79.

⁷⁹ Porov. tamtiež 80.

otvorené pre toho, kto vyvolal ich existenciu. Príroda nie je „účelom“, nemá byť vykorisťovaná pre záujmy človeka, ale má byť pozorovaná s plnou radosťou, má byť predmetom meditácie, a preto má byť ponechaná vo svojej kráse. Človek sa nad jej krásou stretáva s láskou a radosťou, čo sú tiež základné postoje pre Božiu chválu.⁸⁰

Okolité stvorený svet – kozmos je doteraz pre človeka určitým spôsobom tajomstvom. Človek túži odhaľovať tieto tajne, ale v konečnom dôsledku musí konštatovať, že je to niečo, čo ho presahuje a čo má za sebou nekonečnú tvoriacu Múdrost’.

2.2.2. Stvorenie človeka

Základná skutočnosť, ktorá nás oslovuje z textov o stvorení je, že človek je stvorenie medzi inými stvoreniami, aj keď mu prislúcha výnimočné miesto skrze jeho podobnosť s Bohom. „Ľudia sú na jednej strane jedineční medzi Božími tvormi a majú v stvorení plniť zvláštny mandát. Na druhej strane sú tiež súčasťou celého stvorenia. Výrok v Genezis 1, že ľudia – muž a žena – boli stvorení *k obrazu* Boha, podnecoval vo všetkých dobách k úvahám o prirodzenosti a povolaní ľudských bytostí. Čo znamená ‚obraz‘? Onen výrok nepodáva žiadne dodatočné vysvetlenie, a je teda otvorený mnohým interpretáciám. Novšie starozákonné bádanie kladie zvláštny dôraz na skutočnosť, že termín ‚obraz‘ bol vyhradený východným kráľom. Genezis 1 tento pojem ‚demokratizuje‘ tým, že ho prisudzuje všetkým ľudským bytostiam – mužom a ženám – bez rozdielu pohlavia. Ako boli východní králi považovaní za predstaviteľov božstva na zemi, tak boli všetci ľudia stvorení k obrazu Boha a majú desivú úlohu byť Božími zástupcami (vicarii) na zemi. Králi vykonávajú moc – ale majú ju vykonávať zodpovedne. Dôraz spočíva na zodpovednosti, ktorú sú ľudské bytosti povolané zachovávať. Starý zákon zároveň zdôrazňuje fakt, že ľudské bytosti sú časťou celého stvorenia. Podľa Genezis 1 Boh žehná živočíchom (Gn 22) a je významné, že živočíchovia i ľudské bytosti boli stvorené v ten istý – šiesty – deň. Obaja species zdieľajú ten istý životný priestor a tvoria spoločenstvo. Podľa Genezis 9 Boh uzaviera zmluvu so ‚všetkým tvorstvom, ktoré je s tebou‘. V niektorých žalmoch sa na chvále Boha podieľajú všetci tvorovia, zvieratá, a dokonca slnko a mesiac. Ľudské bytosti konajú svoju službu vo vnútri spoločenstva všetkých

⁸⁰ GRÜN Anselm, SEUFERLING Alois: Spiritualita stvoření. Čtyři cesty k budoucnosti, Kostelní Vydří: 2000, 13.

tvorov. Významné je tiež, že rozprávanie o stvorení uznáva tvorivú silu zeme. „Zem vydala zeleň.“ Boh pôsobí skrze zem; dáva zemi silu rastu.“⁸¹

Popri rozprávaniach o stvorení človeka v knihe Genezis, ktoré vysvetľujú vznik človeka ako druhu, máme v Biblii aj vyznania jednotlivcov, ktorí vidia svoje vlastné narodenie v súvislosti s Božím stvoriteľským konaním. V jahvistickej tradícii nie je žiadny vzťah k téme rodenia. „Vtedy Pán, Boh utvoril z *hlíny zeme* človeka a vdýchol do jeho nozdier *dych života*. Tak sa stal človek živou bytosťou“ (Gn 2,7). Silné antropomorfizmy zdôrazňujú, že človek má svoju podobu a život od Boha. Látka jeho tela je skrz naskrz pozemská. (porov. Ž 90,3;103,14). Z množstva mýtov o stvorení v starom oriente bol prevzatý výlučne motív remeselný, ktorý zdôrazňuje odstup medzi Bohom a človekom, ale aj Boží konkrétny zásah pre človeka. Spojenectvo sa ukazuje podstatne v slove, ktorým Boh oslovuje človeka (porov. Gn 2,16n).

Slovo Božie je aj na začiatku druhého vzťahu človeka, a síce k zvieratám: „Nie je dobré byť človeku samému. Urobím mu pomoc, ktorá mu bude podobná.“ (Gn 2,18). To, ako sú zvieratá blízke človeku je zdôraznené vo vete, že „Boh ich utvoril z hliny“ (porov. Gn 2,19). Presne tak, ako je to povedané vo verši 7 aj o človeku. Nedostávajú však Boží dych života, a tak mu úplne nezodpovedajú. To je viditeľné aj z toho, že človek im dáva mená a tým sa zvestuje prvotná autonómia človeka uprostred stvorenia.

V rámci vzťahov Boh – človek, človek – zvieratá, muž – žena, človek – zem, sme zatiaľ spomenuli prvé dva, aj keď je jasné, že významovo je na druhom mieste vzťah muž – žena. Tomuto sa však v našich úvahách podrobnejšie nebudeme venovať.

V pôvodnom texte je posledný vzťah človek – zem dokumentovaný súzvukom slov *ádám* (človek) a *ádámáh* (hlina zeme), pričom spoločný etymologický koreň *‘dm* znamená byť červený pre červeno-hnedú pokožku človeka, aj pre červeno-hnedú farbu hlíny zeme. Aj tento vzťah je ustanovený Bohom. Má trojakú podobu. Človek je stvorený z hlíny zeme (Gn 2,7; porov. 3,19.23). Hlinu zeme má obrábať (3,23) a po svojej smrti sa do hlíny zeme vráti.(3,19). Pritom je práca na poli ako aj návrat do zeme vo vzťahu k stvoreniu človeka z hlíny zeme (por. 3,19;3,23).⁸²

Doterajšie poznatky sme čerpali z analýzy jahvistického prameňa v správe o stvorení. Kňazský prameň sa v tejto správe zameriava predovšetkým na vzťah človeka k Bohu (Gn 1,26–30). Ukazuje rozdiel medzi človekom a všetkými ostatnými stvoreniami.

⁸¹ Nasloucháme úpení stvoření (bez autora): Memorandum pro Evropskou křesťanskou environmentální síť ECEN, přeložil Šprunk Karel: in: *Universum* 4 (2005), 15–16.

⁸² Porov. WOLFF Hans Walter: *Anthropologie des Alten Testaments*, Gütersloh: Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 2002, 141–144.

Človek je síce umiestnený tesne vedľa zvierat – je stvorený v rovnaký deň ako pozemské zvieratá (Gn 1,24–31), ďalej aj ryby a vtáci sú poverené skrze požehnanie k rozmnožovaniu, ako je inde len človek a nakoniec je ľudom, aj zvieratám určená rovnaká potrava (porov. 29n); ale predsa jasne vystupuje do popredia výnimočné postavenie človeka. Zvieratá, stvorené tesne pred človekom v šiesty deň, vychádzajú na základe Božieho rozkazu priamo zo zeme a Boh ich *robí* ('sh)- verš 24n. Zatiaľ čo človek v Gn 1 nepochádza priamo z hĺbok zeme, ale z *jedinečného rozhodnutia samého Boha* bez vopred danej látky a bez spoluúčinkovania zeme, úplne slobodne, čoho charakteristikou je trojnásobné br' (bára).⁸³ „Človek má v stvorenom svete – ktorý sám nestvoril – svoje dôležité miesto, ktoré mu je zverené ako ‚záhrada‘, aby ju ‚obrábal a chránil‘. Svojim postavením v záhrade sveta dostáva práva a výsady. Ak ich však sebecky zneužije, pozná svoj ‚pád‘, slabosť, nemohúcnosť a biedu. Musí preto zachádzať s tým, čo mu bolo zverené, zodpovedne a starostlivo. Každá doba sa musí snažiť stále lepšie si to uvedomovať a chápať. Ak človek, alebo dokonca ľudstvo zachádza s týmto darom nešetrne, neuvážene, nesprávne a ľahostajne, zneužíva a sebecky vykorisťuje zverené hodnoty sveta, potom sa mu to skôr alebo neskôr vypomstí k jeho vlastnej škode alebo dokonca záhube. Človek si má svet ‚podmaňovať‘ ku svojej službe, k šťastnému, radostnému a pokojnému životu.“⁸⁴

Požehnanie ľudom (Gn 1,28) sa podstatne líši od požehnania rybám a vtákom (Gn 1,22), pretože po splnomocnení k rozmnožovaniu sú ľudia poverení vládou nad zemou a zvlášť nad všetkými zvieratami (Gn 1,28b). Tým je pomenovaný rozhodujúci rozdiel medzi človekom a zvieratami, ktorý je však daný vzťahom Boha k človeku. Tento zvláštny vzťah je aj v tom, že žiadne iné stvorenie nie je tak poctené Božím oslovením, ako človek. Je príznačné, že v pridelení potravy ľudom i zvieratám, sú oslovení ľudia (Gn 1,29), o zvieratách sa ale hovorí v tretej osobe (Gn 1,30). Nakoniec stojí za povšimnutie, že ľudstvo je stvorené ihneď v dvoch pohlaviach a ako také je poverené slobodnou vládou nad ostatným stvorením (Gn 1,27n).⁸⁵

⁸³ Porov. tamtiež 141–144.

⁸⁴ HOCHMANN František: Na počátku. Biblická odpověď na otázku po začátku, Praha: Česká katolická charita, 1987, 59–60.

⁸⁵ Porov. WOLFF Hans Walter: Anthropologie des Alten Testaments, Gütersloh: Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 2002, 141–144.

2.2.3 Vláda nad stvorením

Kľúčovým veršom pre správne chápanie vzťahu človeka k prírode je verš v Genezis 1,28: „Boh ich požehnal a povedal im: Plodte a množte sa a naplňte zem! *Podmaňte si ju a panujte* nad rybami mora, nad vtáctvom neba a nad všetkou zverou, čo sa hýbe na zemi!“ Najskôr si musíme uvedomiť, že uvedený príkaz ‚Podmaňte si ju a panujte‘ vychádza zo skutočnosti, že človek je stvorený na ‚Boží obraz‘ a ‚Božiu podobu‘. Tým je vyjadrený zvláštny vzťah človeka k Bohu alebo ešte lepšie Boha k človeku, ako to vidíme aj z verša 1,26; ktorý už vlastne prináša človeku vyznačenie a odovzdanie poslania. Ako obraz Boží má byť človek dôkazom, že Boh je Pánom celého stvorenia: človek vykonáva túto vládu Božiu ako jeho zástupca. Nie v bezohľadnej svojvôli, ale ako zodpovedný správca prijíma túto úlohu. Jeho právo a povinnosť vládnuť nie sú autonómne, ale viazané na to, že je obrazom Božím. V žalme 8,6 je to chápané ako ‚korunovanie mocou a cťou‘. Aj v správe jahvistu dáva Stvoriteľ človeku zodpovedné úlohy a právomoc rozhodovať v stvorení (Gn 2,18–23).⁸⁶ ‚Pán, Boh vzal človeka a umiestnil ho v raji Eden, aby ho obrábal a strážil.‘ (Gn 2,15) Hebrejské slovo ‚strážiť‘ (šamar), ktoré tu ekumenická Biblia používa, znamená tiež ‚starat’ sa‘, chrániť, dodržiavať zákon. (podľa Strongovho lexikonu). Správa neznamena vlastníctvo, ale to, že človeku bolo zverené do starostlivosti a bude sa za to, ako sa o to staral, zodpovedať Majiteľovi. (Lk 12,48 - Podobenstvo o vernom sluhovi) ‚Mandát daný ľuďom v Genezis 1,28 bol často interpretovaný ako vyhlásenie panovania človeka nad stvoreným svetom – nad zemou a všetkými živými bytosťami. Zdá sa, že podľa Biblie sú ľudia povolaní k tomu, aby ovládali svet. Onen mandát v skutočnosti povoláva ľudí k tomu, aby boli zodpovednými správcami - ‚locum tenentes‘ Boha na zemi. V tejto súvislosti sú dôležité dve úvahy. Niet pochyb o tom, že popis úlohy ľudí vo vzťahu k ostatnému stvoreniu používa silné termíny. Pokusy oslabiť význam slovies ‚podmaniť si‘ a ‚panovať‘ boli márne. Dôležité však je interpretovať význam mandátu v kontexte doby, kedy bol formulovaný. Izrael prežíval prírodu ako nepriateľskú a Genezis 1,28 dáva ľuďom moc, aby zriadili svoj ‚habitat‘ v tejto nepriateľskej prírode. Dnes sú úlohy obrátené; príroda je vydaná na milosť ľudskému panovaniu. Text sa nesmie čítať izolovane od kapitol Genezis, ktoré nasledujú. Popisujú ľudský vzdor a degradáciu; zem sa stáva nepoddajnou (Gn 3,18). Rozprávania o Kainovi (zvlášť Gn 4,17-26) zdôrazňuje ničivé účinky násilia. Genezis podáva ideálny obraz – ľudia sú vegetariáni (porov. Gn 1,29), ale

⁸⁶ WOLFF Hans Walter: Anthropologie des Alten Testaments, Gütersloh: Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 2002, 141–144.

po potope je ustanovený nový poriadok. Ľuďom je dovolené jesť mäso, i keď Boh zároveň uzaviera zmluvu s celou zemou. Mandát daný ľuďom musí byť realizovaný za tejto zmluvy.⁸⁷

Starozákonný teológ Jan Heller radikálne formuluje úlohu človeka ako správcu prírody, ako úlohu obeti. „Človek má všetkým tvorom pripomínať láskyplného a obetujúceho sa Boha. Ak bol človek Bohom poverený, aby bol všetkému tvorstvu pastierom, tak ‚dobrý pastier položí svoj život za ovce‘ (Jn 10,12). V tomto teologickom stanovisku už nejde o doterajšie povýšené poručníkovanie ‚divokej prírode‘. Nezdôrazňuje voľnú správcovu ruku v ‚zdokonaľovaní prírody‘ podľa ľudského vkusu a súdu a v jej využívaní pre ľudské potreby. Je v ňom akcentovaná ochrana i osobné nasadenie ochrancu voči násiliu a zlu, ktoré je na prírode páchané.“⁸⁸

2.3 Trvalý význam symbolických prvkov - syntéza teológie stvorenia

Hlbší pohľad do štruktúry biblických textov o stvorení a význam ich symbolov nám odкрývajú základné body teológie stvorenia a formujú východiská „ekologickej teológie“. Všetky vyjadrenia v správach o stvorení vyjadrujú Pravdu formou symbolu asi tak, ako v gotickom okne poznávame v hre svetiel a znamení niečo hlboké.

2.3.1 Symboly čísel

Biblická správa o stvorení je charakteristická číslami, ktoré vyjadrujú akúsi vnútornú predlohu tkaniva sveta, ideu podľa ktorej je vybudovaný. „Dominujú čísla tri, štyri, sedem a desať. Desať krát sa v správe o stvorení (Gn 1,1–2.4) hovorí: ‚Boh povedal‘. Tak poukazuje správa o stvorení už dopredu na *Desať slov* – desať príkázaní. Ukazuje nám, že týchto desať príkázaní je akoby ozvenou stvorenia; nie svojvoľné vynálezy, ktoré by mali človeku stavať ohrady proti jeho slobode. Ony sú uvedením do Ducha, do reči a do zmyslu stvorenia, sú pretlmočenou rečou sveta, pretlmočenou logikou Boha, ktorá vybudovala svet.“⁸⁹

⁸⁷ Nasloucháme úpění stvoření (bez autora): Memorandum pro Evropskou křesťanskou environmentální síť ECEN, přeložil Šprunk Karel: in: *Universum* 4 (2005), 15–16.

⁸⁸ LIBROVÁ Hana: *Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, Brno: Veronica, Hnutí Duha, 1994, 37.

⁸⁹ Porov. RATZINGER Joseph: *Im Anfang schuf Gott*, München: Erich Wewel, 1986, 27.

Prevládajúce číslo celku je sedem; v schéme siedmych dní vytvára charakteristickú črtu celku. Toto je počet dní jednej mesačnej fázy; a tak nám táto správa hovorí, že rytmus našej bratskej planéty nám ukazuje aj rytmus ľudského života. Môžeme tu vnímať, že my ľudia nie sme uzavretí v našom malom „Ja“, ale že sme zapojení v rytme vesmíru, že sa akoby z neba učíme rytmu a pohybu nášho života, a tak môžeme správnym spôsobom vstupovať do súzvuku Rozumu sveta. V Biblii je táto myšlienka vedená ešte o krok ďalej. Učí nás, že rytmus nebeských telies vo svojej hĺbke vyjadruje rytmus srdca, rytmus Božej lásky, ktorá sa v ňom ukazuje. Týmto sa dostávame k druhému symbolickému prvku v správe o stvorení, ktorý má veľký význam.⁹⁰

2.3.2 Stvorenie a kult

Sedmičkový rytmus nemá teda len kozmický význam, ale hovorí nám tiež: „Stvorenie prichádza, speje k sabatu, ktorý je znamením zmluvy medzi Bohom a človekom.(...) Môžeme tiež povedať, že stvorenie je tak vybudované, že speje k hodine klaňania (adorácie). Stvorenie bolo vytvorené, aby tu bol priestor pre klaňanie. (...) Stvorenie je tu kvôli klaňaniu. Ak hovorí sv. Benedikt vo svojej reguli ‚Operi Dei nihil praeponatur‘ – ‚nič nemá byť uprednostnené pred službou Bohu‘ - nie je to výraz exaltovanej nábožnosti, ale čistý a triezvy preklad správy o stvorení, jej zvesti pre náš život. Pôvodný stred, sila, ktorá z vnútra pohybuje a riadi rytmus hviezd i nášho života, je adorácia.“⁹¹

Vyššie povedané je určitým spôsobom prítomné vo vedomí všetkých starých kultúr sveta a ľudia vždy akosi tušili, že najstaršie správy o stvorení ukazujú na to, že svet existuje kvôli oslave Boha. „Naše nebezpečenstvo v technických civilizáciách je dnes v tom, že sme sa odrezali od tohto prapoznania a že nám mudrnanstvo našej nepochopenej vedeckosti bráni počuť pokyny stvorenia.“⁹² Taktiež v správach, ktoré predchádzajú odchod Izraela z Egypta, z moci fraóna, je stanovený cieľ od Hospodina. Pôvodný Boží príkaz faraónovi znel takto: „Prepusť môj ľud, aby mi slúžil na púšti!“ (Ex 7,16).⁹³

Táto vízia adorácie, ktorá zahŕňa celé stvorenie i človeka, sprevádza vieru Izraela a završuje ju zjavenie Slova, ktoré sa stalo telom. Už žalmista sa modlí: „Chváľ Pána, tvorstvo pozemské: obludy morské a všetky hlbiny, (...). Králi zeme a všetky národy,

⁹⁰ Tamtiež 28.

⁹¹ Tamtiež 28.

⁹² Tamtiež 28.

⁹³ RATZINGER Joseph: Duch liturgie, Brno: Barrister & Principal, 2006, 12.

kniežatá a všetci zemskí sudcovia, mládenci a panny, starci a junáci nech chvália meno Pánovo lebo iba jeho meno je vznešené“. (Ž 148, 7.11–13). Podobne hovorí Žalm 33, alebo traja mládenci v ohnivej peci Dan 3,52–90.

Definitívnu podobu však táto oslava Boha a klaňanie sa mu dostáva skrze Krista a v Ňom. On z lásky a v dokonalej poslušnosti Otcovi zostúpil do hlbín smrti skrze kríž, „preto ho Boh nad všetko povýšil a dal mu meno, ktoré je nad každé iné meno, aby sa na meno Ježiš zohlo každé koleno v nebi, na zemi i v podsvetí a aby každý jazyk vyznával: Ježiš Kristus je Pán na slávu Boha Otca“ (Flp 2, 9–11), porov. Iz 45,23, Rim 14,11.

Najveľkolepejším spôsobom je zhrnutá a vyjadrená adorácia celého stvorenia v knihe Zjavenia apoštola Jána. Vo vízii Boha a bytostí, ktoré sú mu najbližšie, vzdávajú tieto česť a vďaka Sediacemu na tróne, Žijúcemu na veky vekov, a volajú: „Hoden si, Pane a Bože náš, prijať slávu, česť a moc, lebo ty si stvoril všetky veci: z tvojej vôle boli a sú stvorené“. (porov. Zj 4,1–11). „Štyri živé bytosti sú podobné tým, ktoré nesú Boží trón u Ezechiela (Ez 1,4–25) a serafinom u Izaiáša (Iz 6,2n). Sú to anjeli, ktorí majú zastupovať celé živé stvorenie pred Bohom. Lev zastupuje divoké zvieratá, býk domáce zvieratá, človek svet ľudí a orol vtákov. Na miesto všetkých živých bytostí stoja neustále pred Bohom. So svojimi mnohými očami sú celkom otvorené pre jeho slávu a súčasne neustále bdelé a pripravené uctievať Boha.“⁹⁴ Štyri živé bytosti a dvadsiati štyria starci oslavujú Boha bez prestania, vo dne v noci, „čo obrazne vyjadruje, že uznávajú Boha ako Stvoriteľa a jediného Pána nielen tu a tam, občas, ale že adorácia patrí k ich najvnútornejšej prirodzenosti“.⁹⁵ Chvála a oslava však dosahuje plnosť až po pristúpení Baránka a prevzatí knihy z pravice Sediaceho na tróne. Tu sa k adorácii tých, čo sú Bohu najbližšie pridávajú všetky nebeské zástupy a volajú mohutným hlasom: „Hoden je Baránok, ktorý bol zabitý, prijať moc, bohatstvo a múdrosť, silu, česť, slávu a dobrorečenie.“, dokonca kruh sa ešte raz rozširuje na celé stvorenie. „A všetko tvorstvo na nebi, na zemi, pod zemou i na mori a všetko, čo je v nich, počul som volať: ‚Sediacemu na tróne a Baránkovi dobrorečenie a česť, sláva a moc na veky vekov‘.“ (Zj 5,11–13). Tento obraz adorácie je najslávnostnejšia oslava celého Písma Svätého. „Baránok znovu vrátil Stvoriteľovi jeho stvorenie a stvoreniu jeho Stvoriteľa, ako Otca.“⁹⁶

Nesmieme však zabúdať, že naša adorácia má v sebe niest mravný obsah. Ona má svoj začiatok už v ustanovení sabatu a v poriadku sabatu má stvorenie svoju štruktúru. Sabat je zhrnutím Tóry, Zákona Izraela. To znamená, že do adorácie je prevzatý celý

⁹⁴ STOCK Klement: Das letzte Wort hat Gott, Innsbruck: Tyrolia-Verlag, 1985, 54.

⁹⁵ Tamtiež 55.

⁹⁶ Tamtiež 64.

mravný poriadok od Boha. Len vtedy je skutočne adoráciou. A k tomu patrí ešte skutočnosť, že Tóra je výrazom pre dejiny Izraela so svojim Bohom. Je výrazom Zmluvy, Zmluva však je výrazom pre Božiu lásku, pre jeho „Áno“ k človeku, ktorého stvoril, aby bol milujúci a prijímal lásku. Môžeme ešte povedať, že Boh stvoril svet, aby sa mohol stať človekom a tak vyžarovať svoju lásku, vložiť ju na nás a pozvať nás k odpovedi lásky.⁹⁷

2.3.3 Štruktúra stvorenia podľa sabatu

„Je tu tiež ľudská potreba významu úlohy práce vrámci stvoriteľského príkazu odpočinku. V správnom pohľade na sobotný odpočinok Židov – ojedinelá vec v antickom svete – je implicitne obsiahnuté, že sa Boh raduje zo vzťahu človeka, takže sa potom človek môže radowať z Boha. Potom nie je zdrojom ľudskej identity práca, ako to dnes presadzuje profesionalizmus; človek však môže dať prvotný význam svojej práci tým, že autenticky odpočíva pred Bohom.“⁹⁸

Skutočnosť odpočinku je aktuálna práve v dnešnej dobe, preto je naliehavé oživovať jeho pravý zmysel. „V správe o stvorení je sabat zobrazený ako deň, v ktorom má človek v slobode *adorácie* účasť na Božej slobode a Božom odpočinku, a tak na Božej slobode. Sláviť sabat znamená sláviť zmluvu. Znamená to, vrátiť sa k počiatku, odstrániť všetky znečistenia, ktoré do neho vnieslo naše konanie. A tak to znamená súčasne vykročiť k novému svetu, v ktorom už nie sú otroci a páni, ale len slobodné Božie deti – k svetu, v ktorom človek a zvier a zem budú mať spolu bratský podiel na Božom pokoji a na jeho slobode.“⁹⁹

Odpočinok znamená odložiť prácu a venovať sa potrebám blízkych. I preto sa „naša ekologická kríza zhoršuje nespravodlivosťami voči chudobným. Môžeme spomenúť nevyužitú kanadskú prériu, môžeme sa zdesiť nad tým, že sa 60 % jedál v našich reštauráciách vyhodí, zatiaľ čo denne umiera hladom dvanásť tisíc ľudí. Avšak my všetci sme chudobní, chudobní v duchu, v milosrdenstve a milosti, ak nie v hmotných potrebách.“¹⁰⁰ Sabat smeruje k *rovnosti všetkých ľudí*. Každých sedem rokov prežíva Izrael sabatný rok, v ktorom si zem i ľudia môžu odpočinúť, a celé stvorenie sa môže nadýchnuť. A každých sedem krát sedem rokov je potom veľký sabatný rok, v ktorom sa odpúšťajú všetky dlhy, v ktorom svet akoby nanovo vychádza z Božej stvoriteľskej ruky. Dôležitosť

⁹⁷ Porov. RATZINGER Joseph: *Im Anfang schuf Gott*, München: Erich Wewel, 1986, 29–30.

⁹⁸ HOUSTON J[...] M[...]: *Náboženství a životní prostředí*, in: *Teologické texty 1*, (1994), 15–16.

⁹⁹ RATZINGER Joseph: *Im Anfang schuf Gott*, München: Erich Wewel, 1986, 30.

¹⁰⁰ HOUSTON J[...] M[...]: *Náboženství a životní prostředí*, in: *Teologické texty 1*, (1994), 15–16.

týchto nariadení môžeme vnímať z malej poznámky, ktorou kniha Kroník popisuje najhlbšiu príčinu exilu. „Aby zem mala do chuti sobotných rokov; cez celý čas spustošenia slávila sobotu, aby sa naplnilo sedemdesiat rokov“ (2 Krn 36,21). Táto myšlienka vychádza z úvah o príčinách exilu. Ako to všetko Boh mohol dopustiť? A tu prichádza poznanie, že ešte viac než všetky hriechy je tou základnou a najhlbšou príčinou, ktorá zasahuje do koreňov vzťahu k Stvoriteľovi, odmietnutie sabatu. „Človek odoprel odpočinok, ktorý mu Boh dáva, adoráciu, Boží pokoj a Božiu slobodu, na ktorej môže mať účasť a tak sa dostal do otroctva ‚robenia‘. Vohnal svet do otroctva svojho ‚robenia‘ a tým zotročil sám seba. Odmietol tak základný zákon stvorenia a Stvoriteľa. Preto mu musel dať Boh sabat, ktorý človek sám už viac nechcel. Vo svojom ‚Nie‘ proti rytmu slobody a odpočinku prichádzajúceho od Boha, sa človek vzdialil od svojej podobnosti s Bohom a tým pošliapal svet. Preto musel byť vytrhnutý zo zvrátenosti do svojho vlastného diela, preto ho musel Boh znovu priviesť k tomu podstatnému a oslobodiť ho od nadvlády robenia.“¹⁰¹ V tomto spätnom pohľade sa všetky ostatné hriechy javia ako druhoradé oproti tejto základnej nevernosti, oproti uzavretiu sa do sebou samým vybudovaného sveta práce, ktorý neguje Božiu suverenitu.¹⁰² „Operi Dei nihil praeponatur“ – najskôr adorácia, sloboda a pokoj Boží. Tak, a len tak môže človek skutočne žiť.

Druhá kniha Mojžišova vyslovene zdôrazňuje, že siedmeho dňa „Boh odpočíval“ (Ex 20,11). Na inom mieste v tejto knihe sa k slovu sabat ešte pridáva wajjinnapaš – nadýchol sa, alebo - oddychoval (31,17). Tento odpočinok Boží môže vyjadrovať dve veci: On „môže“ odpočívať, pretože celé dielo, všetko čo človek potrebuje, je dokonané. Rozšírenie o „nadýchol sa“ alebo „oddychoval“, ešte potichu pritom naznačuje, tak trochu antropomorfisticky: On „musí“ oddychovať, odpočívať, On sa vo svojom stvoriteľskom diele vyčerpal. Plne to môžeme pochopiť až pri ‚vyčerpaní‘ Ukrižovaného – tetélestai- ‚dokonané je‘ (Jn 19,30). Biblický Boh dal človeku všetko vo vydaní seba.¹⁰³

2.3.4 Sabat a nedeľa

Ak sme doteraz uvažovali o význame a obsahu sabatu, musíme sa ešte zmieniť o vzájomnej súvislosti sabatu a nedele. V rytme siedmich dní je nedeľa „prvý deň týždňa“

¹⁰¹ Porov. RATZINGER Joseph: Im Anfang schuf Gott, München: Erich Wewel, 1986, 30.

¹⁰² Porov. RATZINGER Joseph: Ein neues Lied für den Herrn, Christusglaube und Liturgie in der Gegenwart, Freiburg im Breisgau: Herder, 1995, 96.

¹⁰³ Porov. WOLFF Hans Walter: Anthropologie des Alten Testaments, Gütersloh: Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 2002, 204–205.

(Lk 24,1), v proroctvách o utrpení Pána Ježiša je nazývaná aj „tretí deň“ (Mk 8,31;9,31;10,34; Lk 24,7; 1 Kor 15,4) a už v najstaršom podaní sú takto zachytené spomienky na nájdenie prázdneho hrobu a na prvé zjavenia Zmŕtvychvstalého. Súčasne – a preto sa pripájalo „podľa Písma“ – si pripomínali, že tretí deň podľa Písma, teda podľa samotného Starého zákona bol vopred daný deň pre túto základnú udalosť svetových dejín alebo ešte viac nie svetových dejín, ale úniku zo svetových dejín, úniku z dejín smrti a zabíjania, počiatok a vypuknutie nového života. Tretí deň je v starozákonných správach o uzavretí zmluvy na Sinaji vždy dňom teofánie, to znamená dňom, v ktorom sa Boh ukazuje a vyjadruje (Ex 19,11.16). Časovým označením „tretieho dňa“ je podľa toho zmŕtvychvstanie Pána Ježiša označené ako konečné uzavretie zmluvy, ako definitívny, skutočný vstup Boha do dejín. Boh sa takto necháva v našom svete dotýkať. Zmŕtvychvstanie znamená, že Boh si ponechal moc v dejinách, že ju neprenechal prírodným zákonom. Znamená, že sa nestal bezmocným vo svete matérie a matériou určeným životom. Zmŕtvychvstanie znamená, že Boh hovorí svoje áno k stvoreniu a završuje v ňom požehnanie siedmeho dňa. Veď hriech človeka sa pokúsil urobiť Boha luhárom. Hriech konštatoval, že jeho stvorenie vôbec nie je dobré, že sa vlastne hodí len k smrti. Zmŕtvychvstanie hovorí, že Boh je aj napriek a skrze protivenstvá hriechu mocnejší ako ony, definitívne hovorí: ‚Je to dobré‘. Boh hovorí svoje definitívne ‚dobré‘ k stvoreniu tým, že ho prijíma do seba a tým ho i cez všetku pomínelnosť premieňa v niečo trvalé.

Tu sa otvára súvislosť medzi kresťanskou nedeľou a vierou v stvorenie. Tretí deň po smrti Pána Ježiša je predsa prvý deň týždňa, deň stvorenia, v ktorom Boh povedal ‚Buď svetlo!‘. Už v apoštolskej dobe bolo úplne samozrejmé, že deň zmŕtvychvstania bol dňom zhromaždenia kresťanov. Toto bol ‚Pánov deň‘ (Zj 1,10). Tento deň preniesol na seba kultový význam sabatu. A súčasne označuje premenu starého kultu na nový, ktorý sa uskutočnil skrze kríž a zmŕtvychvstanie. Ale aj súvislosť s tematikou stvorenia, ktorá je podstatná pre sabat je daná v pozmenenej forme s dátumom prvého dňa v týždni, to znamená, dňom začiatku stvorenia. Zmŕtvychvstanie spája začiatok a koniec, stvorenie a obnovu. Vo veľkom kristologickom hymne listu Kolosanom je Kristus označený ako prvorodený zo všetkého stvorenia (1,15), ale aj ako prvorodený z mŕtvych (1,18), skrze ktorého chcel Boh zmieriť všetko so sebou. Tu nachádzame práve tú syntézu, ktorá ležala skrytá v dátume prvého dňa, a ktorá mala v budúcnosti stvárať teológiu kresťanskej nedele. Do tej miery mohol prejsť obnoveným spôsobom celý teologický obsah sabatu do

kresťanského slávenia nedele a dokonca môžeme povedať, že prechod od sabatu k nedeli vytvára práve kontinuitu a novosť toho, čo je kresťanské.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Porov. RATZINGER Joseph: Ein neues Lied für den Herrn, Christusglaube und Liturgie in der Gegenwart, Freiburg im Breisgau: Herder, 1995, 89–92.

3. PRINCÍPY EKOLOGICKEJ ŠPIRITUALITY

Tretia kapitola má aplikačný charakter: na základe prvej, ale zvlášť druhej kapitoly sa pokúsi načrtnúť základné princípy „ekologickej špirituality“, pričom uvádza aj konkrétne modely „ekologického kresťanstva“ (sv. František z Assisi, sv. Benedikt z Nursie...).

3.1 Základné princípy ekologickej špirituality

Závažnosť súčasnej ekologickej situácie a tlak zo strany predstaviteľov ekologických hnutí na kresťanské spoločenstvá je pre veriacich naliehavým podnetom k formovaniu takzvanej „ekologickej špirituality“. Jej piliermi by mohli byť východiská, ktoré sme už naznačili v prvej a zvlášť v druhej kapitole. Hodina je tak vážna, že i keď sú rôzne protichodné názory, nesmie byť odmietaný žiadny prínos. Kresťanstvo je k tejto záležitosti priamo povolané.

3.1.1 Aplikácia biblických východísk - židovsko kresťanská tradícia

Ako sme uviedli v prvej kapitole, „je rozšírený názor, že za súčasnú ekologickú krízu nesie do určitej miery zodpovednosť židovsko-kresťanská tradícia. Poukazuje sa na to, že na základe biblickej zvesti príroda stratila božský charakter; stala sa objektom a ľudia dostali príkaz, aby „si podmanili zem“. Je jasné, ako uvidíme, že tieto obvinenia vychádzajú z nesprávneho čítania biblických textov. Ale niet pochýb o tom, že kresťania dlhú dobu tému stvorenia vo svojej teologickej reflexii a vo svojom učení zanedbávali a prijímali hodnoty a perspektívy, ktoré sú cudzie biblickej tradícii. Nekriticky podporovali moderné ovládanie prírody.“¹⁰⁵ No je zase faktom, že „židovsko-kresťanské národy sa snád ako prvé vo veľkej miere starali o správne zachádzanie s prírodným prostredím a o vypracovanie etiky prírody.“¹⁰⁶

Pri hľadaní spôsobov oživiť kresťanskú tradíciu „mnohí teológovia tvrdia, že pri snahe „ekologizovať“ kresťanstvo nie je potreba vyhľadávať inšpiráciu východnými náboženskými systémami. Sú presvedčení, že kresťanská tradícia i Biblia sama o sebe je

¹⁰⁵ Nasloucháme úpění stvoření (bez autora: Memorandum pro Evropskou křesťanskou environmentální síť ECEN, preložil Šprunk Karel: in: Universum 4 (2005), 15–16.

¹⁰⁶ SPINSANTI, S[...] Ekologie, in: FIORES Stefano de, GOFFI Tullio: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 206.

dostatočne mohutným a životným zdrojom pre to, aby sa kresťanstvo súčasnej doby obohatilo o ekologickú dimenziu.“¹⁰⁷

Autor Daniel Agnew tvrdí, že „kresťanstvo vedie ku skromnosti a zodpovednosti človeka za prírodu. Skutočné nasledovanie Krista vedie k úcte k prírode, k rastlinám i ku zvieratám – ako k Božiemu stvoreniu. Pri rozboře námietok voči kresťanstvu vyjde najavo, že podstata problému nie je v učení Biblie, ale v neposlušnosti jednotlivých kresťanov. Po stránke učenia sa nedá v oblasti vzťahu k prírode podľa môjho názoru kresťanstva nič vyčítať. Na rozdiel od Starého zákona Nový zákon viac apeluje na svedomie človeka, ktoré má byť ovplyvnené takým zmýšľaním, aké mal samotný Kristus. To, že sa mnoho ľudí, ktorí sa hlásia ku kresťanstvu, nechová podľa toho, čo vyznáva, je iná vec. Sám Ježiš hovoril: „až príde Syn človeka (druhý krát), nájde na zemi vieru?“ Biblia učí, že podstatou odcudzenia sa Bohu je necitlivosť srdca (porov. Ef 4,17–19; 2 Tim 3,1–5). Znečistená je predovšetkým duša človeka a toto znečistenie je príčinou devastácie prírody.“¹⁰⁸

Hlasy chváliace Božie stvorenie existovali vždy, ale ekologická kríza prebudila cirkvi zvláštnym spôsobom. Opäť si uvedomili dôležitosť biblického odkazu, ktorý znovu začal v cirkvách hovoriť. Mnohí kresťania boli aktívni v ekologickom hnutí od samotného začiatku. Spontánne pociťovali nutnosť, aby sa postavili proti sebevražednému vývoju, v ktorom sa ľudstvo nachádza. Je však nutné tiež povedať, že angažovanosť vo veci ekológie nie je kresťanskými cirkvami prijímaná zd'aleka jednomyselne. Mnohé majú stále podozrenie, že s ňou do ich stredu preniká politika zelených alebo prespektívy new age. Nevidia základnú súvislosť medzi biblickou zvesťou a ekologickou zodpovednosťou. Diskusia – niekedy má dokonca podobu konfliktu – v cirkvách pokračuje a je zásadne dôležitá, aby sa v nej pokračovalo s najväčšou rozhodnosťou a angažovanosťou.¹⁰⁹

Súčasná ekologická kríza nevyrastá z koreňov kresťanstva, ale z neporiadnosti nás všetkých, z hriechov kresťanov i nekresťanov. "Pasca služobníctva spočíva v tom, že služobník zabúda, že nie je kráľom", uvádza Earen Feld. To je presne to, čo sa deje. Ježiš nám dal dokonalé podobenstvo o vinici a jej správcoch, ktorí zabudli, že nie sú vlastníci.¹¹⁰

V súčasnosti je veľký dôraz na upravenie hodnotového rebríčku u konkrétneho človeka a následne i v celej spoločnosti; pričom uznanie vlastnej hodnoty človeka i prírody je nezávislé na ľudských účeloch.

¹⁰⁷ LIBROVÁ Hana: Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti, Brno: Veronika, 1994, 34.

¹⁰⁸ AGNEW Daniel: Co je křesťanství, <http://www.jakyje.net/ekologie2.htm>, (2.3.2008).

¹⁰⁹ Porov. Nasloucháme úpění stvoření (bez autora: Memorandum pro Evropskou křesťanskou environmentální síť ECEN, preložil Šprunk Karel: in: Universum 4 (2005), 15–16.

¹¹⁰ .” BARTOŠ Pavel: Člověk a ekologie, http://www.hcjb.cz/Zapas_o_dusi/50/zodc5006.phtml, (2.3.2008).

3.1.2 Uvedomenie si pravej hodnoty človeka stvoreného Bohom

Ako sme už spomenuli v predchádzajúcich kapitolách, človek je *závislý*. Akokoľvek sa snaží svoju závislosť - často správne nepochopenú – odstrániť a byť sebestačný a mocný, zisťuje, že následky sú alarmujúce a majú alarmujúci dopad tiež na ekológiu. Táto závislosť však nemá v sebe nič degradujúceho, ak má „formu lásky, lebo potom už nie je závislosťou, umenšením všetkého vlastného konkurenciou druhého, ale konštituuje práve všetko vlastné ako vlastné a oslobodzuje ich, pretože láska má podstatne formu ‚chcem, aby si bol‘, (...) Človek je závislý – to je jeho prvotná pravda. Pretože je tomu tak, môže ho vykúpiť len láska, pretože len tá premieňa závislosť v slobodu. Človek môže teda len zničiť svoje vlastné vykúpenie, zničiť seba samého, keď lásku ‚pre istotu‘ vylúči. Ukrižovaný Boh je však pre neho viditeľnou istotou, že už stvorenie je výrazom lásky.“¹¹¹ Človek dočasne prebýva v pozemskom, materiálnom tele, ktoré sa pomíňa a je závislé na zemi a ostatných živých organizmoch. Vláda človeka má byť vykonávaná so zodpovednosťou a pokorou voči Bohu. Skrze celé Písmo je Božím modelom vlády služba dosahujúca svojho vrcholu v samotnom Ježišovi Kristovi. Máme mať *mysel' Kristovu*, ktorý, hoci mal božskú prirodzenosť, nepridŕžal sa svojej rovnosti s Bohom, ale zriekol sa seba samého, vzal si prirodzenosť sluhu, stal sa podobný ľuďom; a podľa vonkajšieho zjavu bol pokladaný za človeka (porov. Flp 2,6-7). Častá kritika kresťanského vplyvu na kultúru napovedá, že sme často ignorovali aplikáciu Kristovej mysle v našom vzťahu k životnému prostrediu.¹¹² Vo vzťahu k prírode je kresťanský základný postoj postojom bytostnej, nie moralistickej pokory, ktorá prijíma bytie ako dar, seba ako stvorenú bytosť a závislú na ‚láske‘.¹¹³

„Čo sme doteraz konštatovali, to naša viera potvrdzuje, ba viac, ukladá ako povinnosť: kladný vzťah k životnému prostrediu príkazom lásky k blížnemu a k sebe, kladný vzťah k všetkej prírode príkazom lásky k Bohu a jeho dielu. Okrem toho však máme v jeho očiach ‚väčšiu cenu než mnoho vrabcov‘ (porov. Mt 10,31) a smieme sa stať ‚Božími deťmi‘ (porov. 1 Jan 3,2 ai.). Zostávame teda len súčasťou stvorenia, alebo máme vládu nad všetkým ostatným? Bez ťažkostí uznáme, že v istom zmysle platí oboje. Nemôžeme prekonať medze svojej stvorenosti, závislosti na božskom absolútnom Bytí, ale súčasne nemáme právo zostúpiť na rovinu pudového života bez zodpovednosti.“¹¹⁴

¹¹¹ RATZINGER Joseph: Důsledky víry ve stvoření, in: *Communio* 1,1997, 251.

¹¹² BARTOŠ Pavel: Člověk a ekologie, http://www.hcjb.cz/Zapas_o_dusi/50/zodc5006.phtml, (2.3.2008).

¹¹³ RATZINGER Joseph: Důsledky víry ve stvoření, in: *Communio* 1,1997, 251.

¹¹⁴ MÁDR Oto: Životní prostředí, příroda, stvoření, in: *Teologické texty* 5, 1994, 1.

Vyvstáva otázka ďalšieho riešenia súčasnej situácie človekom dnešnej doby, ktorý je často spútaný svojím egoizmom a aj preto mnohí biológovia varujú a navrhujú riešenie: zmena postojov a myslenia, prevýchovu súčasného človeka.

3.1.3. Metanoia, alebo nutná zmena myslenia a postojov človeka

Skutočné riešenie leží v spasiteľnej prevýchove ľudskej mysle a srdca, zmene postojov a hodnôt tak, aby materializmus bol zredukovaný, či zastavený, aby pokrok nebol definovaný len pojmami ako je množstvo spotrebovanej energie, vyrobeného tovaru a objem obchodu. Človek si musí uvedomiť, že *nie je pánom života i smrti* a že nie je schopný vládnuť sám sebe i zemi. Uvedomenie si tejto skutočnosti znamená odhalenie smrteľného omylu, ktorý človeka zabíja. Hlavným Pánom je Hospodin, ktorý prikazuje veriť a vyznávať už Izraelitom v starozákonnej dobe: Počuj, Izrael, Pán, je náš Boh, Pán jediný. A ty budeš milovať Pána, svojho Boha celým svojím srdcom, celou svojou dušou a celou svoju silou. (porov. Dt 6,4-5) a Ježiš Kristus potvrdzuje, že to je prvé a najväčšie prikázanie (porov. Mt 22, 38; Mk 12,29-31).¹¹⁵ Preto musíme zájsť na hĺbinu, vycítiť logos, ktorý je pri koreni riešenia krízy prostredia, ktorej sme divákmi a obeťami. Je to teda ten istý logos, ako ten ktorý riadi celý náš dnešný ľudský život.¹¹⁶

Joseph kardinál Ratzinger, terajší pápež Benedikt XVI. kladie dôraz na *čistotu vnútra človeka*: „Idea ekológie vzišla z vedomia, že so Zemou nemôžeme zachádzať tak, ako to robíme. Dochádza k akémusi zahanbeniu nad tým, čo to znamená byť človekom, ktorý akoby vysáva stvorenie. Kladie sa otázka, kto je vlastne človek, či by sa nemal opäť zaradiť medzi ostatné živočíchy a podobne. Zdá sa mi, že práve človek je zrejmu hrozbou, ktorá zbaví prírodu životného dychu. A že vonkajšie životné znečistenie, ktoré zažívame, je odrazom a prejavom vnútorného znečistenia, na ktoré príliš málo dbáme. Myslím, že je to tiež deficit ekologických hnutí. S pochopiteľnou i oprávnenou vášňou tiahnu do boja proti znečisťovaniu životného prostredia, ale duševné sebaznečisťovanie človeka je naďalej považované za prejav jeho práva na slobodu. V tom je nezrovnalosť. Zmerateľné znečistenie by sme chceli odstrániť, nedbáme však na duševné znečistenie človeka a tvorčiu podobu, ktorá v ňom je, aby mohol ľudsky dýchať. Naopak, s nepravdivým pojatím slobody hájime všetko, čo si len môže ľudská ľubovôľa vymyslieť.

¹¹⁵ Porov. BARTOŠ, Pavel: Člověk a ekologie, http://www.hcjb.cz/Zapas_o_dusi/50/zodc5006.phtml, (2.3.2008).

¹¹⁶ Porov. D'AGOSTINO, F[...]: Ekologie, in: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 199.

Pokiaľ sa budeme držať tejto karikatúry slobody, totiž slobody vnútorne a duševne sa zničiť, budú nezmeneným spôsobom pokračovať jej navonok zamerané účinky. Myslím, že musí nastať obrat. Nielen príroda má svoj poriadok, spôsob života, ktorý musíme rešpektovať, ak chceme z nej a v nej žiť. Tiež človek je tvor a on i jeho vnútro podlieha poriadku stvorenia. Nemôže zo seba ľubovoľne robiť to, čo chce. Aby mohol žiť zo svojho vnútra, musí sa učiť *uznávať sám seba ako stvorenie* a pamätať na to, že si musí uchovať vnútornú čistotu, akúsi duševnú ekológiu. Ak nepochopíme toto jadro ekológie, pôjde všetko ostatné zlým smerom. List Rimanom, 8. kapitola, to hovorí úplne jasne. Adam, to znamená vnútorne znečistený človek, zachádza so stvorením ako s otrokom, rozšliapáva ho, takže všetko tvorstvo pod ním stená. A dnes počujeme stenáť tvorstvo tak, ako sme ho ešte nikdy nepočuli. Pavol dodáva, že celé tvorstvo túžobne očakáva, kedy sa zjaví sláva Božích synov. Vydýchne si, až sa objavia ľudia, v ktorých žiari Boh – až potom bude môcť znovu začať dýchať.¹¹⁷

Dôležitý je postoj jednotlivca, ale pre zmenu ekologickej situácie je naliehavá zmena postojov celej spoločnosti. Dôraz sa kladie na zostavenie súboru zásad pre celú spoločnosť, o ktoré by sa mohla opierať vo svojich rozhodovaniach. „Potrebuje *ekologickú morálku* ako sociálne zdieľanú normu chovania. A potrebuje i *ekologickú etiku* ako jej výkladový i teoretický rámec, ako presun od naivného pritakávania svetu a životu k pritakávaniu prehĺbenému. Podobne ako v spoločnosti vznikol etický kódex vzťahov medzi ľuďmi, mala by sa rozvinúť etická norma určujúca vzťahy a chovanie človeka voči prírode. Ekologicky priaznivé chovanie by tak nebolo len vedľajším efektom životných postojov zreých jednotlivcov. Bolo by vymáhateľné prostredníctvom sociálneho nástroja – tlakom *sociálnej normy*. Sociálna norma môže byť jedincovi relatívne rýchlo vštepovaná rôznymi typmi výchovy, môže se pomerne rýchlo šíriť napodobňovaním a módou.“¹¹⁸

To nás vedie „vychovávať seba i ostatných k ekologickému jednaniu, tzv. jednaniu zodpovednému k spoločnosti i prírode, formovať taký životný spôsob, ktorý nebude poškodzovať prostredie, v ktorom žijeme. Rozvíjať výchovu skúsenosťou a prežitkom - výchovu prácou, osobným príkladom, hrou a bezprostredným kontaktom s prírodou – ako účinné, ale málo prešľapané cesty ovplyvňovania človeka. Prevádzať nezávislú kontrolnú činnosť v oblasti životného prostredia, zaujímať vlastné stanoviská k problémom, ktoré sa nás týkajú a v tomto zmysle pôsobiť na štátne orgány, nevládne organizácie a všetky

¹¹⁷ RATZINGER Joseph: Ekologie a ekologická hnutí, http://www.vira.cz/index1.php?sel_id=499, (2.2.2008).

¹¹⁸ LIBROVÁ Hana: Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti, Brno: Veronika, 1994, 159.

hospodárske subjekty. Podporovať tie sily, ktoré usilujú o odklon od konzumného spôsobu života a prechod k ekologicky prijateľnému a trvale udržiteľnému rozvoju spoločnosti. Snažiť sa dávať si navzájom radosť a príjemné zážitky, podporovať poriadanie akcií, ktoré prispievajú k ochrane a tvorbe životného prostredia a rozvoju človeka.“

3.1.4 Ekologická výchova v rodinách

Rodina ako základná bunka spoločnosti a domáca Cirkev má hlavnú úlohu pri formovaní názorov a postojov jednotlivcov, hlavne detí a teda budúcich generácií. Človek sa aj vďaka rodine a prostrediu, v ktorom vyrastá stáva osobnosťou. V rodine by mali byť vzťahy vzájomnej podriadenosti a lásky a rodičia by mali ako prví odovzdávať svojim deťom rozlíšenie pravých hodnôt na základe určitých mravných noriem (Desatora) a učiť ich správnym vzťahom k ostatným ľuďom i k celej prírode.

Rodina potrebuje domov, primerané prostredie, v ktorom môže nadväzovať svoje vzťahy. Pre ľudskú rodinu je týmto domovom zem, životné prostredie, ktoré nám dal Boh Stvoriteľ, aby sme ju s tvorivosťou a zodpovednosťou obývali. O životné prostredie sa musíme starať. Je človeku zverené, aby ho so zodpovednosťou v slobode opatroval a kultivoval, pričom jeho hlavným merítkom musí byť vždy dobro všetkých. Človek má prirodzene vyššiu hodnotu v porovnaní s celým stvorením. Rešpektovanie životného prostredia neznamenať stavať neživú alebo živú prírodu nad človeka. Skôr to znamená nechápať ju egoisticky, ako by bola úplne k dispozícii pre naše vlastné záujmy, pretože i budúce generácie majú právo na úžitok zo stvorenia, pričom budú uplatňovať rovnakú slobodnú zodpovednosť, ktorú si nárokuje my. Rovnakým spôsobom nesmú byť prehliadaní chudobní, ktorí sú mnohokrát vylúčení z dohier s všeobecným určením. Dnes sa ľudstvo obáva o budúcnosť ekologickej rovnováhy. V tomto ohľade je vhodné, aby sa hodnotenia prevádzali múdro, v dialógu s odborníkmi vedcami, bez ideologických tlakov vedúcich k urýchleným záverom a zvlášť by sa pritom mal spoločne hľadať trvalý vývojový model, ktorý môže zaistiť blahobyť všetkým pri zachovaní ekologickej rovnováhy. Keď je ochrana životného prostredia spojená s výdajom, musí byť spravodlivo rozdelený, tým že sa zohľadňujú rozdiely v rozvoji jednotlivých krajín a solidarita s budúcimi generáciami. Rozvaha neznamenať zriecť sa vlastnej zodpovednosti a odkladať rozhodovanie; znamená skôr záväzok uvážlivo spoločne rozhodovať akou cestou sa vydať, s vedomím zodpovednosti a s cieľom posilňovať zväzok medzi človekom a životným prostredím, ktorý má byť obrazom stvoriteľskej lásky Božej – Boha, v ktorom máme svoj pôvod a ku ktorému smerujeme. V tejto súvislosti je hlavne potreba „prijat“

zem ako „náš spoločný dom“ a pre jej užívanie v službe všetkým vliat' skôr cestu dialógu než cestu jednostranných rozhodnutí. V prípade potreby môže byť zväčšený počet inštitúcií na medzinárodnej úrovni, aby sme sa spoločne chopili vedenia tohoto nášho „domu“; omnoho viac ale záleží na tom, aby sme nechávali vo všeobecnom povedomí dozrievať presvedčenie, že je nevyhnutná zodpovedná spolupráca. Problémy, ktoré sa rysujú na obzore, sú zložité a naliehavé. Rýchle sa rozvíjajúce krajiny majú veľkú spotrebu energie, ale niekedy je táto spotreba pokrývaná na úkor chudobných krajín, ktoré sú i kvôli technicky nedostatočným infraštruktúram nútené predávať svoje energetické zdroje pod cenu.¹¹⁹ Rodičia by mali deti viesť k prijímaniu ozaj potrebných vecí pre nich a ku schopnosti zriecť sa prebytočných vecí a dobier z lásky k druhým. Mnohokrát sú to umelo vytvorené potreby, ktorými sa jednotlivci sýtia a obklopujú. Človek prirodzene túži po šťastí a po naplnení svojho života. Môže ho naplniť jedine Boh. No keď zmysel svojho života nevidí v Bohu, alebo nemá vzťah k Bohu, zameriava sa na veci, ktoré ho v skutočnosti vyprázdňujú. Toto je podstatou faktu života a postojov ľudí v chudobnejších rozvojových krajinách, ktorí sú chudobní materiálne, ale sú bohatí na pravé hodnoty a sú šťastnejší.

Dôležité je pre kresťanských rodičov vložiť do vedomia detí správny postoj k okolitému svetu, postoj správcu, ktorému bol zverený majetok a ktorý je zaň zodpovedný. „Svet je nám zverený (Gn 1,27n) a my budeme skladať účty z hospodárenia s ním (porov. podobenstvo v NZ – Lk 16,2). Konkrétny príkaz nášho Pána pre dnešok nám zdeľujú ekologické znamenia doby. Každým dňom zaznievajú varovnejšie a my kresťania máme najmenej práva nevidieť alebo dokonca prihlásiť sa k hanebnému heslu – Po nás potopa. Už teraz sa nás to týka! Patríme k bohatej menšine ľudstva s vysokou životnou úrovňou, ktorú za nás platí vykorisťovaná príroda a živoriaca väčšina ľudských bratov a sestier, nehovoriac o prichádzajúcich generáciách detí našich detí. Nevyhneme sa otázkam: Kto sme v podobenstve o boháčovi a žobrákovi? Komu dáme pri voľbách hlas, ekonómom alebo ekológom? Vychováme generáciu náročnú a bezohľadnú, alebo otužilú vedomým výberom hodnôt pre život nie za každú cenu pohodlný, zato však slobodný a šťastný? Keď horí, máme dobehnúť my kresťania až za ostatnými?“¹²⁰ „Summa summarum: z raja Stvoriteľom darovaného, sa vyháname sami. Skutočný kľúč k riešeniu je len jeden: metanoia, zmena vedomia, svedomia a jednania. Predovšetkým nás kresťanov. (...) ‚Obráťte sa, lebo všetci zahyniete‘ – toto slovo evanjelia má dnes hrozivú tvár už pre

¹¹⁹ Porov. BENEDIKT XVI.: Poselství k oslavě světového dne míru http://www.biskupstvi-ltm.cz/document/cbk/2008_p_mir.doc, (4.2.2008).

¹²⁰ MÁDR Oto: Životní prostředí, příroda, stvoření, in: Teologické texty, ročník 5, 1994, 1.

generáciu našich detí. Dnes patrí ekologická výzva celkom dôrazne do spytovania svedomia: Nezabiješ! Malo by rýchlo pribúdať aktivít, pretože je na to stále menej času, aby už teraz vyrastala generácia typu ‚homo oecologicus‘. Ten jediný snád dokáže zachrániť zem a – ináč než materialisticky – dosiahnuteľne šťastný život pre celú rodinu Božích detí na Božej zemi. Výhľad do jeho večnosti je Kristovým bratom a sestrám mocnou posilou i pre odriekanie z lásky.¹²¹ Na ramenách rodičov je zodpovednosť za odovzdanie daru vzťahu k Bohu, k ostatným ľuďom i k celej prírode. Sami sú pre deti vzorom v rozhodovaní a v chovaní sa i voči prírode. Pretože ak rodič svojmu dieťaťu toleruje a priam ho vedie k znečisťovaniu prírody, tak by spoločnosť musela vyvíjať veľmi silný tlak, aby dosiahla zmenu v zmýšľaní dieťaťa. Dospievajúci človek je potom nútený meniť svoje postoje s uznaním chybných výchovy svojich rodičov.

3.1.5 Vzťah k prírode v kresťanských spoločenstvách

V kresťanských komunitách, zvlášť ľuďom zasväteným Bohu by sa mal upevniť tretí rozmer vzťahu: človek – príroda. Je snaha o prehlbenie horizontálneho vzťahu: človek – Boh a vertikálneho vzťahu: človek - človek, ale práve ľudia patriaci celým srdcom Bohu, tak ako boli v minulosti kláštory centrá vzdelanosti a kultúry, tak by mali byť v súčasnosti nositeľmi správneho vzťahu k prírode. „V stvorení nám Boh zjavuje svoju krásu a lásku. V ňom sa s ním môžeme stretnúť. Tvorstvo je preniknuté Božím Duchom a náš vzťah k Bohu sa vyjadruje i našim vzťahom k stvoreniu. Nesmieme od seba oddeľovať Tvorcu a tvorstvo, ako sme to často robili vo svojej tradičnej špiritualite. V nej bola dôležitá len jedna jediná vec: náš vzťah k Bohu, ale pritom sme neuvažovali o tom, že náš vzťah k Bohu sa celkom konkrétne prejavuje v tom, ako zachádzame s jeho dielom. Zo samého strachu pred pantheizmom, ktorý ztotožňuje Boha so svetom, sme prepadli deizmu, ktorý od seba odtrháva Boha a svet, a sekularizáciou potom zbavuje svet Boha. Existuje však ešte tretia cesta, cesta panentheizmu, ktorá vidí a zakúša Boha vo všetkom.“¹²²

Pretože v ekologickej oblasti sa vychádza z toho, že všeobecne platnou hodnotou je život sám, je potrebné mať jasno, kto je darcom života a aké postavenie má mať človek voči okolitému svetu. Ide o rozhodnutie medzi Bohom Stvoriteľom a vesmírom bez Boha. V tomto druhom prípade zaujme miesto božského Absolútna buď Príroda („Matka“) alebo

¹²¹ MÁDR Oto. Človek s budúcnosťou, in: Teologické texty 4 (1998), 109.

¹²² GRÜN Anselm, SEUFERLING Alois: Spiritualita stvoření. Čtyři cesty k budoucnosti, Kostelní Vydří: 2000, 6.

človek. Z voľby medzi trojím východiskom vyplýva *trojitý postoj* človeka k prírode: správca zverených statkov – syn poslušný prirodzených tendencií – suverén slobodne vládnucci. Prvé (biblické) riešenie zahŕňa bez problémov kladné prvky ostatných dvoch. Tretie je predznamenané prometheovským vzdorom proti božskému Ty. Náboženské pojmánie etiky uznáva absolútnu vládu Tvorcu nad jeho dielom. Úcta k nemu umocňuje úctu k hodnotám stvorenia. Radosť z neho prerastá v radosť z Darcu. Naša podobnosť Bohu nás umiestňuje nad ostatných, ale ako stvorené ponecháva v zásadnej rovnosti s nimi.¹²³

V tejto pozícii sa má práve Bohu zasvätený človek prejavovať vo svojom živote ako nositeľ radostnej zvesti vykúpenia a jeho vnútro by malo byť naplnené chválou. Potom je ich chvála a radostnosť impulzom pre druhých a tak sa stáva, že „keď ľudia okolo nejakého kláštora prechádzajú a vedia, že tu je Boh deň čo deň chválený, potom sa im mení pohľad na svet. Začnú ho opäť vidieť očami viery a znovu v ňom poznávajú dobré stvoriteľské dielo Boha. Kto všade vidí len ničenie životného prostredia, prestáva vidieť prítomnosť Boha v stvorení, a kto svet len pre seba vykorisťuje, stráca zrak pre tajomstvo tvorstva, v ktorom môže zakúšať samého Boha.“¹²⁴ No i kresťan, ktorý žije v rôznych stavoch je povoláný k chvále svojho Stvoriteľa, ba i každý človek, ktorý je vnímavý na všetko krásne okolo seba a je za to vd'ačný.

3.1.6 Askéza, modlitba a kontemplácia

Z hľadiska kresťanskej etiky „človek, ktorý bude bývať na zajtrajšej zemi, bude poslušný novej etike. Jeho ‚ethos‘ bude ekologický. Nebude sa už cítiť jediným protagonistom životného diania a bude sa realizovať plným rozširovaním svojich schopností, a nie vlastnením väčšieho množstva dobier. Nová etika bude vnúkať nový spôsob života: tzv. ‚novú špiritualitu‘. Musíme si uvedomiť, že slovo ‚špiritualita‘ má široký sémantický význam. V minulosti značilo väčšinou myšlienkové a etické úsilie jednotlivcov, ktoré venovali sami sebe, aby sa osobne zdokonalili. Tu však máme na mysli postoj vychádzajúci z ekologickej starosti a zo záujmu o kvalitu života. Nový je na tom predovšetkým fakt, že sa špiritualita netýka len vzťahu človeka k sebe samému, ale zahŕňa tiež vzťah k prírode. Špiritualitu nemienime obvykle v zmysle všeobecnom, ale špecificky ako chovanie oduševňované náboženským posolstvom. Akákoľvek forma kresťanskej špirituality je vždycky vo svojej podstate ‚nasledovaním Krista‘. V súčasnom dejinnom

¹²³ Porov. MÁDR Oto: Blahoslavení chudobní... Ale vám, boháči, in: Teologické texty 5 (1997), 171.

¹²⁴ GRÜN Anselm, SEUFERLING Alois: Spiritualita stvoření. Čtyři cesty k budoucnosti, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 2000, 15.

rámci sa zdá, že sa samovoľne vtiera špiritualita, v ktorej sa dáva výsadné miesto sebeobmedzovaniu. Ide o ‚tvrdú reč‘, nemenej pre Kristových učeníkov ako pre ‚svet‘. *Askéza a odriekanie* sú dnes zaťažené ťažkými hypotékami. Za hodnoty ich nemôže pokladať priemyselná spoločnosť, ktorá, ako sa zdá, sa môže udržať v pohybe, len keď nikdy nespomalí bežiaci pás spájajúci výrobu a spotrebu. Tam, kde je spoločenský status stotožňovaný s množstvom premrhaných statkov a so stále vyšším životným štandardom, sa nemôže pochopiť, že odriekanie nie je masochistickou zvrátenosťou, ale prostriedkom zaručujúcim osobnú totožnosť a vnútorné oslobodenie.¹²⁵ Paradoxne sa práve vynára v našej kultúre nutnosť prehodnotiť askézu. A nie už len ako individuálnu voľbu, ale ako slobodné rozhodnutie, ktoré zahŕňa celý spoločenský organizmus. Teda slobodná quadregesima, pôstná doba po celý rok. Spoločné sebaobmedzovanie v znamení slobody. Tento posledný prvok je nesmierne dôležitý, pretože odlišuje askézu navrhovanú kresťanskou špiritualitou od prípadných výnimočných riešení, ktoré by sa mohli vlúdiť pre urýchlenie udalostí. Odborní biológovia a ekonómovia už udávajú približné dátumy, kedy bude dosiahnuté hranie porušenia ekologickej rovnováhy. Realita života nás núti, aby sme si uvedomili alternatívu, ktorá by mohla za krátku dobu stáť pred ľudstvom: buď slobodná askéza, alebo nútené odriekanie za technického totalitarizmu.¹²⁶ ‚Žiť prostejšie‘ – táto výzva patrí k najpotrebnejším konkretizáciám ekologickej etiky všeobecne, tým skôr kresťanskej.¹²⁷ Askéza, alebo dobrovoľná striedmosť je preferovaná i u ekologických teoretikov a praktikov. Mali by sme však rozlíšiť, že sa nejedná o extrémnu chudobu, ani nie je totožná so životným štýlom založeným na návrate k prírode. Ide o skutočné potreby, ktoré sú uspokojované a nie o uspokojovanie chůťok umelo vytváraných. „Najnaliehavejším dôvodom pre voľbu života v dobrovoľnej striedmosti je podľa ochrancov životného prostredia kríza z vyčerpania prírodných zdrojov a zo znečistenia prostredia, ku ktorej vedie spotrebný štýl ekonomiky najrozvinutejších krajín.“¹²⁸

Kresťania dneška sú vyzývaní, aby odkrývali svetu pravý pozitívny význam odriekania a askézy, nie v masochistickom postoji k vlastnému telu, ale aby boli príkladom zdravého sebaovládania v duchu: ‚vaša miernosť nech je známa všetkým ľuďom‘. A tak ‚či chceme alebo nie, musíme vstúpiť do éry obmedzovania. (...) Askéza u kresťana je

¹²⁵ SPINSANTI, S[...]: Ekologie, in: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 209–210.

¹²⁶ Tamtiež, 209–210.

¹²⁷ Porov. MÁDR Oto: Blahoslavení chudobní... Ale vám, boháči, in: Teologické texty 5 (1997), 171.

¹²⁸ SHRADEROVÁ-FRECHETTOVÁ Kristin S[...]: Dobrovoľná striedmosť a povinnosť omezovať spotrebu, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morálnej ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 109.

zameraná na plné uskutočnenie ľudskej existencie. Je to dôležitý prvok, ktorý nám umožňuje kritizovať obmedzenosť ekologických programov, ktorým záleží len na tom, aby zamedzili nebezpečenstvám znečistenia alebo, aby udržali ľudský život v znesiteľných podmienkach. Konštruktívne odriekanie je len také, ktorého cieľ je v rozvíjaní ľudských možností a možností prostredia, k stanoveniu iných orientačných parametrov a stupníc hodnôt.¹²⁹ Dôležitým merítkom príčiny zriekania sa niektorých dobier, ktoré by si človek mohol dopriať, je láska. Ak si kresťan odoprie niečo z jedla, tak by hlavnou pohnútkou malo byť nie jeho sebazdokonalenie, ale láska k blížnemu.

Ďalším z prostriedkov kresťanskej ekologickej spirituality, ktorá napomáha k znovuprivlastneniu individuálnej existencie a priestorov k rastu je *modlitba a kontemplácia*. Táto cesta „predpokladá, aby sa človek vedel odpútať od každodennej lopoty a od posadlosti maximálnych výťažkov, aby upustil od křčovitého rytmu a zladil sa s pokojným dychom prírody. Musíme považovať za znamenie doby potrebu meditácie, aká sa prejavuje v krajinách, kde je stres priemyselnej civilizácie najväčší.“¹³⁰ Ako sme uvádzali v druhej kapitole, priestorom pre modlitbu a chválu Boha je deň zmŕtvýchvstania Pána Ježiša – nedeľa, deň *adorácie*. Je to deň, kedy človek si má viac uvedomiť zjednotenie s Bohom a s celou prírodou. Tým, že si vytvorí priestor pre oddych a začne vnímať svet okolo seba, otvára sa i chvále a vďaka svojmu Stvoriteľovi za všetky dary, ku ktorým patrí i príroda. „Dnes už cit pre chválu skoro vymizol, máme dojem, že musíme Boha už len prosiť, aby od ľudí odvracal rôzne núdze. Biblia ale vidí vlastné poslanie človeka v chvále Boha. Gerhard von Rad píše: ‚Chvála je najvlastnejšia forma ľudskej existencie. Chváliť a neschopnosť chváliť stojí proti sebe ako život a smrť.‘ Len tam, kde je smrť, už neexistuje chvála; kde je život, tam je i chvála. Chvála teda predpokladá, že neberiem sám seba tak vážne, že nekrúžim stále okolo seba a svojich životných problémov, ale nechávam sa uchvátiť kýmsi väčším. V chvále má prvenstvo Boh, On je tou vlastnou skutočnosťou, k nemu vzhliadam a poznávam ho v jeho stvorení. Kresťanská viera stvorenia zdôrazňuje, že stvorenie nie je len nejaká minulá udalosť, ale že Boh je ten, kto večne tvorí a trvale nás udržuje v bytí. Byť tvorom znamená byť udržiavaný v bytí Bohom. Pre toho, kto toto pochopil, je chvála Tvorcu samozrejmosťou: je výrazom jeho existencie ako tvora: je vyznaním, že jeho bytie je v každom okamžiku bytím darovaným. Pre toto však stratil človek súčasnosti cit. Chápe sám seba ako bytosť vyrábajúcu – homo faber, sám v sebe vidí tvorcu a hrdo hľadá na svoje diela. Tvoriť, niečo vykonať, svojim dielom sám seba uskutočňovať – to sa mu javí dôležitejšie, ako chvála, ktorú považuje za

¹²⁹ SPINSANTI, S.[...]: Ekologie, in: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 210.

¹³⁰ Tamtiež, 210.

svojho pohľadu za neužitočnú a zbytočnú.¹³¹ V dnešnej dobe, keď sú ľudia zavalení rôznymi správami o šíriacom sa zle, o katastrofách a blížiacej sa ekologickej skaze by mali byť kresťania nositeľmi nádeje v budúcnosť, ktorá je pevne zakotvená v Bohu. Takými ľuďmi boli i svätci, ktorí dokázali objaviť krásu tvorstva i svoju vlastnú hodnotu, pretože ju objavili zo vzťahu k Stvoriteľovi a stali sa tak vzormi pre ďalšie generácie.

3.2 Modely ekologického kresťanstva

Jednou z najznámejších osobností kresťanského sveta, ktorá vynikala vzťahom k prírode a k všetkému stvorenému, bol *svätý František z Assisi*. Je zaujímavosťou, že tohto svätca nepoznajú len kresťania, ale i vyznávači iných náboženstiev, i tí, ktorí sa považujú za neveriacich.

3.2.1 Vzťah k prírode v živote svätého Františka

Spôsob, akým prežíval svoj vzťah k stvoreniu, ďaleko presahuje nasladlé kopírovanie u dnešných hippies. František miloval a chválil prírodu len preto, že chválil Stvoriteľa. Krivdili by sme mu, keby sme ho obviňovali, že tiahol k panteistickému naturalizmu. Nenaturalizuje ducha, ale zduchovňuje prírodu. Jeho postoj k prírode môže motivovať a poslúžiť ako vzor dnešnému človeku, pre jeho rodiacu sa novú senzibilitu a jeho formujúce sa nové vedomie. Poverello sa vďaka svojmu zásadnému nevlastneniu vecí a nepanovaním nad tvormi, vďaka svojej otvorenosti voči stretnutiu s druhými mohol rozochvievať nepopísateľnou vnútornou radosťou nad úchvatnosťou krajiny, hôr, údolí, riek, nad nádherou kvetov, skvelosťou živočíchov i ostatných bratov a sestier, ktorí vzišli z rúk veľkého Boha. František dospel sebakázňou a odriekaním k tak veľkej čistote srdca, že mu bolo dovolené zakúšať onú hlbokú harmóniu s kozmom, ktorú zrejme slávnostne prežíval prvý, ešte nevinný človek v deň svojho stvorenia.¹³²

„Vystupoval nielen ako brat všetkých ľudí, ale mal veľký ohľad na nefalšovanú lásku voči nemej tvári, voči rozličným živočíchom i voči neživým stvoreniam. Prostredníctvom univerzálneho zmierenia sa navracal do stavu pôvodnej nevinnosti človeka pred prvotným hriechom. Choval vo svojom vnútri tak veľkú lásku ku všetkým

¹³¹ GRÜN Anselm, SEUFERLING Alois: *Spiritualita stvoření. Čtyři cesty k budoucnosti*, Kostelní Vydří: 2000, 12.

¹³² Porov. MERINO Antonio José: *Františkánská cesta pro dnešního člověka*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 53–55.

tvorom, že i nerozumní tvorovia mu podivuhodne rozumeli a preukazovali mu nečakanú a nevídanú náklonnosť a priazeň. Známe sú príhody s vtáčikmi, so sokolom, s včelami, s bažantom, s cikádou.¹³³

Pre Františka príroda nebola nikdy obyčajným mrtvým objektom ani obyčajným priestorom, kde by človek mohol ukájať svoje nezvládnuté ambície. Príroda má pre neho svoju vlastnú autonómiu, svoju vlastnú nezastupiteľnú hodnotu a svoj nezadateľný zmysel, na ktorý človek nesmie zabúdať a ktorý nesmie zahmlievať. Najvlastnejšou dôstojnosťou tvorov je podľa neho to, že odkazujú na svojho Stvoriteľa, a tak v nich sám nazerá prítomnosť Boha, ktorý v novom nebi a na novej zemi bude jedného dňa skutočne ‚všetko vo všetkom‘. Aby sa mohol naozaj stretnúť s druhým ako s druhým, veľmi usiloval o odpútanosť od vlastného Ja, od vlastného sebestva. Len ľudia ako on vnášajú do sveta bláznovstvo pravej múdrosti, ktorá sa nemôže nestávať novým chválospevom.

Podľa doktora Visserta Hoofa „František rozpútal skutočnú revolúciu vo vzťahu medzi človekom a prírodou. Pred Františkom kresťania hľadali dokonalosť práve v odchode zo sveta a v odmietaní prírody. František však o prírode hovorí takým spôsobom, ktorému ľudia môžu rozumieť. Príroda a ľudia vstupujú do dialógu. Človek potrebuje prírodu a príroda zase potrebuje človeka, pretože všetky stvorenia vytvárajú jednu veľkú rodinu.“¹³⁴

Kresťania i nekresťania sa nechávajú priťahovať a inšpirovať touto osobnosťou, ktorá má pre nás nezvyklý vzťah ku všetkému živému i neživému stvoreniu. Dokonca si ho samotní ekológovia zvolili za svojho patróna, ochranca.

Je pozoruhodné, že s týmto návrhom neprišli ani zástupcovia cirkevnej hierarchie, ani františkánska rodina, ale samotní ekológovia. Už vyššie uvedený L. White v závere svojej prednášky o historických koreňoch ekologickej krízy predniesol požiadavku, že „jediným primeraným riešením môže byť len návrat k pokornému prístupu prvých františkánov. ‚Navrhujem, aby sa František stal svätým ochrancom ekológov‘.“ Pápež Ján Pavol II. prehlásil dňa 29. novembra roku 1979 svätého Františka za patróna ekológov.

Stojí za zamyslenie, že sa nezaujímajú o svätého Františka len veriaci kresťania. Možno by sa mali o to viac jeho postojmi inšpirovať kresťania, ktorí sa snažia o duchovný život vo vzťahu k Bohu, ľuďom a teda i k prírode.

„Zmysel človeka pre hodnoty je hlbší a autentickejší keď vie, že ho Boh miluje, stará sa o neho, vedie ho a je jeho oporou vo všetkých premenách a skúškach. Ak žije

¹³³ MERINO Antonio José: Františkánska cesta pro dnešního člověka, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 53–55.

¹³⁴ Porov. MERINO Antonio José: Františkánska cesta pro dnešního člověka, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 53–55.

kresťan vo svete svojho Otca, a zem je mu „sestrou zemou“, ako to videl svätý František, potom žije vo svete autentických vzťahov ku všetkým veciam. Môže zachovať vlastný ráz všetkých vecí, dobrých i zlých, „pretože všetky veci slúžia k dobrému tým, čo Boha milujú“. To neznamená, že by človek chápal a prenikal tajomstvo skutočnosti, skôr si je viac vedomý ich hĺbky a ich zvieravej úzkosti. Ale nie je v tejto dileme sám. Neusiluje o bezduché potešenie, ale o výzvu, a nie je väčšej výzvy než je výzva biblická.¹³⁵

3.2.2 Svätý Benedikt z Nursie

Ďalšou veľkou osobnosťou, ktorá môže byť pre nás vzorom a inšpiráciou, je *svätý Benedikt z Nursie*. Jeho špiritualita je preniknutá vdáčnosťou, radosťou z krásy stvorenia, schopnosťou žasnúť a vychutnávať všetky dobré Božie dary. Svätý Benedikt uprednostňuje rozvíjanie čností, ako je pozornosť, úcta a láska. Božia láska nás obklopuje v kráse kvetu, v nežnosti vetra, v hrejivosti slnečných lúčov. Láska nie je len morálnym požiadavkom, ale je odpoveďou na lásku, ktorá nám prichádza v ústrety od Boha skrze stvorenie. Reakciou človeka na zážitok lásky Boha v stvorení je pozornosť v zachádzaní s ním i so všetkými vecami. Sv. Benedikt bol presvedčený, že vo všetkých veciach sa človek dotýka Stvoriteľa. Boha vníma ako toho, kto nie je vzdialený a odtrhnutý od sveta, je to Stvoriteľ, ktorého sa možno dotýkať a zakúšať vo všetkom, čo vytvoril. Benedikt vidí vo všetkom posvätné oltárne nádoby. Každodenné zachádzanie s vecami sa stáva bohoslužbou. V pozornom a úctivom zachádzaní s pracovnými nástrojmi vyjadrujeme svoju lásku k Bohu a úctu ku všetkému, čo Boh stvoril.¹³⁶ Svätý Benedikt a jeho rehoľa sa stali inšpiráciou pre ďalšie rehoľné spoločenstvá, ktoré následne vznikali.

„Duchovný život je pre Benedikta životom bdelosti a zácviaku k naväzovaniu vzťahov – vzťahu k sebe, k Bohu, k stvoreniu, a k ľuďom. (...) Benediktova špiritualita stvorenia sa nevyhýba krížu. V jeho reholi dochádzajú k jednote obidve cesty – cesta špirituality stvorenia i cesta špirituality vykúpenia. Benedikt vie, že potrebujeme odpustenie, vykúpenie a oslobodenie. Svet je poznamenaný hriechom. Hriechom sme sa vzdialili od Boha, zdroja všetkého stvorenia. Cesta premeny je taktiež cestou poslušnosti. A táto cesta je namáhavá.“¹³⁷

¹³⁵ HOUSTON J[...] M[...]: Náboženství a životní prostředí, in: Teologické texty 1 (1994), 15–16.

¹³⁶ Porov. GRÜN Anselm: Svatý Benedikt z Nursie. Učitel duchovního života, Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2004, 109.

¹³⁷ GRÜN Anselm, SEUFERLING Alois: Spiritualita stvoření. Čtyři cesty k budoucnosti, Kostelní Vydří: 2000, 51–52.

Môžeme sa v rámci benediktínskych zásad dotknúť tiež oblasti hospodárskej etiky. Benedikt tvrdí, že jedna z najdôležitejších zásad je brať ohľad na ľudskú dôstojnosť. Ďalej pokračuje: „Všetko podnikanie má slúžiť človeku, jeho hodnote. Žiadny človek nesmie byť degradovaný na otroka ekonomického profítu.“¹³⁸ To je veľmi dôležitá skutočnosť, ktorá sa však dnes vo svete, kde sa má hlavne podávať maximálny výkon, zanedbáva. Mnohokrát je druhému upieraná jeho dôstojnosť a hodnota, a možno tiež preto sa následne upiera hodnota i samotnému stvoreniu a prírode.

Benedikt a jeho bratia vyrúbavali lesy, vysušali bažiny, stavali hrádze riekam, vytvárali zdroje energie. Vďaka ich práci sa stávala zem pre človeka obývateľnejšou. Tým, že človek pretváral prírodu, realizoval tak svoje ľudstvo. Osudné chápanie človeka a prírody ako dvoch nepriateľských svetov bolo tejto kultúre úplne cudzie. Práca bola pre nich skutočnou „liturgiou“... Spoluprácou s Bohom na vylepšení stvorenia chválili Pána a slúžili bratom. Táto tradícia tvorčieho spravovania zeme je súčasťou kresťanského duchovného dedičstva.¹³⁹

„Duchovný život zodpovedajúci spiritualite stvorenia spočíva predovšetkým v bedlivom, pozornom styku so stvorením, s vecami, s ľuďmi, v pozornom nachádzaní Boha vo všetkých veciach. Kto žije bedlivo, žije pozorne vo vzťahu k sebe samému, k tvorstvu, k Bohu i k ľuďom.“¹⁴⁰

¹³⁸ Tamtiež 112.

¹³⁹ Porov. SPINSANTI S[...]: Ekologie, in: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 206.

¹⁴⁰ GRÜN Anselm, SEUFERLING Alois: Spiritualita stvoření. Čtyři cesty k budoucnosti, Kostelní Vydří: 2000, 51–52.

ZÁVER

Ekologické SOS je svedectvom zdravého pudu sebazáchovy, ale i rýdzeho ľudského citu, prerastajúceho sebecké záujmy. Odhliadnúc od výstrelkov má ekologické hnutie zásluhu, že vyburcovalo svedomie sveta. Vznikli mnohé hnutia vo svete i v Českej republike, ktoré sa snažia upozorniť ľudí na alarmujúcu situáciu v súčasnom stave prírody pri pokračovaní prístupu dnešného človeka k stvorenému svetu. Hovorí sa tiež o ohrozenej prírode, zvlášť živej. Planéta Zem je preplnená rozmanitosťou biologických foriem, užitočných a krásnych. Sú súčasťou nášho života, podobne ako množstvo rôznych foriem neživej prírody. Na oboch úrovniach však do tej harmónie zasahuje človek v záujme stále rýchlejšieho zvyšovania úrovne života. Rastie spotreba materiálu a energie pre výrobu i pre naše potešenie a pohodlie. Nielenže ničíme prírodnú krásu, tak významnú pre dušu, ale i materiálne zdroje, často nenahraditeľné. Už teraz žijeme na účet budúceho ľudstva. Je dobré, že v našej dobe sa obnovila citlivosť pre stvorenie. Začalo rásť ekologické povedomie.

Je zaujímavé, že ekologické hnutie sa zrodilo mimo cirkev, i keď sa chopilo autenticky kresťanského myšlienkového dedičstva. Niektoré hlasy i samotní teológovia poukazujú, že neúčast' Cirkvi v začiatkoch ekologického hnutia je dôsledkom kladenia dôrazu na špiritualitu vykúpenia. Niektorí ekologickí teoretici i praktici vinia za súčasný stav ekológie židovsko kresťanskú tradíciu vychádzajúcu z biblického podkladu. No bez duchovného rozmeru sa aj ekologické hnutie môže ľahko stať prísny a strohým. Ekologické hnutie dokáže pre seba získavať prívržencov len vtedy, keď bude v ľudoch prebúdať radosť zo stvorenia, keď bude obracať pohľad na krásu prírody a posilňovať cit pre tajomstvo. Tým tajomstvom však je Boh sám, ktorý vládne vo všetkých veciach. Často počuť argumenty, že kresťanská prax zlyháva pri ochrane prírody, ale tak, ako zlyhávajú kresťania, zlyhávajú tiež tí, ktorí v Boha neveria i príslušníci iných náboženstiev. Tak napríklad v Pakistáne a v Indii je ekológia ešte len pred počatím. Zatiaľ tu ide o barbarské drancovanie prírodného bohatstva zeme. A v niektorých východných krajinách ide o kult zvierat, ktorý vychádza z historických filozofických základov. Taktiež v krajinách Západu je aj v súčasnosti postoj k ekológii ovplyvnený filozofickými myšlienkovými smermi, ktorých korene siahajú do vzdialenej minulosti.

No faktom zostáva, že kresťania by mali prehĺbiť svoj osobný vzťah k Bohu, k blížnemu i k prírode. Ak si nepoloží naša spoločnosť primárny dôraz na duchovné hodnoty a poriadok, nepodarí sa jej pochopiť človeka, človeka pred Bohom, stvoreného k Božiemu obrazu, aby bol vo vzťahu k Bohu. Svätý Augustín hovorí: „Boh stvoril

človeka pre seba a nespokojné je jeho srdce, kým nespočinie v Bohu“. To je náš dnešný problém: nie viac spotrebovať, nie stupňovať výrobu, ale viac hľadať uspokojenie v duchu. V našej industriálnej civilizácii človek žije trvale neuroticky neuspokojený vďaka tyranii redukcionizmu a represie. Musíme odkryť svoju pravú identitu, svoj pravý zmysel hodnoty v Bohu, ktorý nám umožní dať práci významnejšie miesto v našom živote, bez toho, aby sme zničili seba alebo planétu, na ktorej žijeme.

Vlastnou chorobou našej doby je bezvzťahovosť. Ľudia stratili vzťah k sebe i k tvorstvu, preto prechádzajú od jedného vzťahu k druhému, aby vôbec pociťovali sami seba. Bezvzťahovosť vedie dnes ešte k inému rozšírenému javu – k nepokoju. Človeku chýba vzťah ku sebe samému, nežije v prítomnom okamihu, preto potrebuje stále silnejšie impulzy, aby vôbec vnímal sám seba. Potom je potrebné ísť na dovolenku, pokiaľ možno čo najďalej, pestovať tie najriskynejšie športy, aby vôbec zakúšal život. Kto má vzťah k sebe samému, tomu stačí obyčajná prechádzka lesom k intenzívnemu zážitku života. Má vzťah k prírode, cíti tú zvláštnu vôňu dreva, lesnej pôdy, kvetov. Počuje spev vtákov a bzukot hmyzu. Vdychuje život a má v tom všetko, po čom túži. Žije vo vzťahu k stromom, hovorí s nimi, cíti ich vyžarovanie. Cíti tiež, že je súčasťou tvorstva – skrytou, nosnou, cennou, živou.

Biblické chápanie stvorenia sveta a človeka je odrazovým mostíkom k návratu k správne chápaniu hodnoty človeka a tvorstva, ktoré ho obklopuje; k správne postojom človeka, ktorý dostal od Boha poslanie vládnuť nad prírodou – úlohu správcu. Už od prvých strán knihy Genezis je zrejмый Boží plán s ľudstvom a s celou zemou a je badateľná Stvoriteľská múdrosť, ktorá stanoví poriadok stvorenia, pričom všetko stvorené má svoje miesto a funkciu. V Božom pláne je práca i odpočinok. Práca i nedeľa sú dané človeku ako základ jeho životného rytmu. Pokiaľ človek narušuje tento rytmus potlačením odpočinku a zavrnutím nedele, vstupuje do kolotoča frustrácie hodnôt a do stresu a neuróz. Z neustáleho drancovania prírodných zdrojov a zneužívania dobier naplno pre svoje sebecko, i keď sa spolieha na svoje schopnosti a istotu vedeckého výskumu, zažíva rastúcu neistotu a beznádej. Z tohoto začarovaného kruhu môže vystúpiť len návratom na cestu zachovávanía morálnych noriem opierajúc sa o jedinú istotu – o Boha.

Okrem cesty, ktorá vedie do hĺbín jedinca, bude kresťanská špiritualita tiež podporovať zapojenie všetkých do ekologických snáh, úmerne podľa ich zodpovednosti. Za burcovaním vytušíme záujem najbohatších krajín, ktoré nechcú prísť o výsadnú pozíciu, a preto chcú udržať status quo. Kristovi učeníci majú na zreteli vyhlíadku na „zemi všetkých“. Tiež skromné iniciatívy – ako poriadanie zbierok, pôsty a prejavy solidarity s tými, ktorí vo svete trpia biedou a vykorisťovaním – dodávajú kresťanskej špiritualite

celosvetový rozmer. Obnovou trojitého rozmeru osobného vzťahu k Bohu, k ľuďom a k prírode vnášajú kresťania, zvlášť osoby zasvätené celým srdcom Pánovi, harmóniu a pokoj do sveta. Stávajú sa šíriteľmi nádeje do budúcnosti a prinášajú svetu radosť, ktorú majú od Pána a ktorú im svet zobrať nemôže.

Zmena postojov a výchova človeka dneška k ekologickej formácii je prvoradou úlohou nielen spoločnosti a štátu všeobecne, ale hlavne rodín. Rodičia odovzdávajú svojim deťom také postoje, ktoré odzrkadľujú ich chovanie k iným ľuďom i k stvorenému svetu. Oni sú tými, ktorí odovzdávajú vieru, nádej i zodpovednosť za budúcnosť. Vlna nadšenia pre alternatívny spôsob života (skromný, v súlade s prírodou) síce odplynula, no aj tak nechýbajú ľudia a rodiny takto uvedomelo žijúce a vychovávajúce svoje deti, to i u nás.

Príkladmi ľudí žijúcich „ekologickú špiritualitu“ si uvedomujeme, že Boh do človeka vložil vzťah k prírode. Že chvála, adorácia a askéza sú podstatné prvky kresťanského duchovného života. Návrat k modlitbe a kontemplácii je pre človeka návratom k Bohu i k sebe samému. Odriekanie dobier je predpokladom k rozširovaniu srdca pre druhých a otváraníu obzoru pre chudobných. Svätci sú živým dôkazom uskutočnenia Kristovej výzvy k zachovávaní Blahoslavenstiev.

ZOZNAM LITERATÚRY

PRAMENE

- D'AGOSTINO F[...]: Ekologie, in: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 199–204.
- GORE Al: Země na misce vah, Praha: Nakladatelství ARGO, 1994.
- MERINO Antonio José: Františkánská cesta pro dnešního člověka, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001.
- RATZINGER Joseph: Bůh a svět, Vyšehrad: Barrister & Principal, 2003.
- RATZINGER Joseph: Im Anfang schuf Gott, München: Erich Wewel, 1986.
- SPINSANTI S[...]: Ekologie, in: FIORES Stefano de, GOFFI Tullio: Slovník spirituality, Miláno: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 205–207.
- WESTERMANN Claus: Theologie des Alten Testaments in Grundzügen, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1985.
- WIMMER Tomáš: Výroční zpráva základní organizace Českého svazu ochránců přírody

SEKUNDÁRNA LITERATÚRA

- AGNEW Daniel: Ekologie a křesťanství, <http://www.jakyje.net/ekologie2.htm>, (2.3.2008).
- BARTOŠ, Pavel: Člověk a ekologie, http://www.hcjb.cz/Zapas_o_dusi/50/zdc5006.phtml, (2.3.2008).
- BENEDIKT XVI.: Poselství k oslavě světového dne míru, http://www.biskupstvi-ltm.cz/document/cbk/2008_p_mir.doc, (4.2.2008).
- CARSONOVÁ Rachel: Mlčící jaro. Povinnost přetrvat, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 52–53.
- Ekológia, in: Slovník cudzích slov A/Z, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983, 2, 239.
- Erazim: Zelená svatozář. Kapitoly z ekologické etiky, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1998.
- GRÜN Anselm: Svatý Benedikt z Nurie. Učitel duchovního života, Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2004.
- GRÜN Anselm, SEUFERLING Alois: Spiritualita stvoření. Čtyři cesty k budoucnosti, Kostelní Vydří: 2000.
- HOCHMANN František: Na počátku. Biblická odpověď na otázku po začátku, Praha: Česká katolická charita, 1987.
- HOUSTON J[...] M[...]: Náboženství a životní prostředí, in: Teologické texty 1 (1994), 15–16.
- JAN PAVEL II.: Mír s Bohem stvořitelem, mír s veškerým stvořením, in: Teologické texty 1 (1994), 2.
- Katechizmus katolíckej Cirkvi, Trnava: Spolok svätého Vojtëcha, 1999, čl. 300.
- KOHÁK Erazim: Filosofická ekologie po dvaceti letech. Hledání filosofických kořenů, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 8.
- LEOPOLD Aldo: Etika země. Ekologické svědomí, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 40.
- LEOPOLD Aldo: Etika země. Etická poslušnost, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 35.

- LIBROVÁ Hana: Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti, Brno: Veronika, 1994.
- MÁDR Oto: Životní prostředí, příroda, stvoření, in: Teologické texty 1 (1994), 1.
- MÁDR Oto: Člověk s budoucností, in: Teologické texty 4 (1998), 109.
- MÁDR Oto: Blahoslavení chudobní... Ale vám, boháči, in: Teologické texty 5 (1997), 171.
- NAESS Arne: Ztotožnění jako zdroj hlubinných ekologických postojů. Ekologická hnutí – povrchová a hlubinná, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 39–40.
- RATZINGER Joseph: Duch liturgie, Brno: Barrister & Principal, 2006.
- RATZINGER Joseph: Ein neues Lied für den Herrn, Christusglaube und Liturgie in der Gegenwart, Freiburg im Breisgau: Herder, 1995.
- RATZINGER Joseph: Důsledky víry ve stvoření, in: Communio 1, 1997.
- RATZINGER Joseph: Ekologie a ekologická hnutí, http://www.vira.cz/index1.php?sel_id=499, (2.2.2008).
- SCHARBERT Josef: Die neue Echter Bibel. Testament mit der Einheitsübersetzung. Genesis 1-11, Würzburg: Echter Verlag, 1990.
- SCHÖNBORN Christoph: Macht Euch die Erde untertan - Schöpfungsverantwortung, <http://stephanscom.at/evolution/0/articles/2006/05/15/a10781/>, (23.2.2008).
- SHRADEROVÁ-FRECHETTEOVÁ Kristin S[...]: Dobrovolná střídmost a povinnost omezovat spotřebu, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 109.
- SKOBLÍK Jiří: Přehled křesťanské etiky, Praha: Karolinum, 1997.
- STOCK Klement: Das letzte Wort hat Gott, Innsbruck: Tyrolia-Verlag, 1985.
- STÖRING Hans Joachim: Malé dějiny filozofie, Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1993.
- ŠUTA Miroslav: Zpráva OSN varuje – zásadní ekologické problémy trvají, <http://www.stuz.cz/view.php?navezclanku=mzp-cr-zprava-osn-varuje-%E2%80%93-zasadni-ekologicke-problemy-trvaji&cislocclanku=2007100014/>, (15.3.2008).
- VAVROUŠEK Josef: Závod s časem. Hledání lidských hodnot slučitelných s trvale udržitelným způsobem života, in: SCHWEITZER Albert, LEOPOLD Aldo, CARSONOVÁ Rachel (a kol.): Závod s časem. Texty z morální ekologie, Praha: Nakladatelství Torst, 1996, 210.
- VEBER Helmut: Všeobecná morální teologie, Praha: Zvon, 1998, 156–157.
- VERONICA za rok 1998. Ekologická hnutí v České republice, <http://ekologie.xf.cz/temata/hnuti/hnuti.htm>, (21.3.2008).
- WOLFF Hans Walter: Anthropologie des Alten Testaments, Gütersloh: Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 2002.
- Ekologické hnutí ve světě (bez autora), <http://home.pf.jcu.cz/~nadiaj/soez-12.php>, (14.3.2008).
- Ľudstvo ohrozené stavom životného prostredia (bez autora) <http://www.euractiv.sk/ekonomika-a-euro/clanok/ludstvo-ohrozene-stavom-zivotneho-prostredia>, (9.3.2008).
- Mediální centrum (bez autora), <http://www.greenpeace.org/czech/media> (4.3.2008).
- Mezinárodní ochránářská organizace s cílem pečovat o Boží svět (bez autora), <http://cz.arocho.org/codelame/index.html>, (2.2.2008).
- ŠPRUNK Karel: Nasloucháme úpění stvoření, in: Universum 4 (2005), 15–16.
- Wikipedie. Otevřená encyklopedie (bez autora), <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ekologie>, (4.3.2008).

Wikipedie. Otevřená encyklopedie: Hlubinná ekologie (bez autora),
http://cs.wikipedia.org/wiki/Hlubinn%C3%A1_ekologie, (12.3.2008).
Zelený klid. Ekologická hnutí (bez autora), <http://eldar.cz/zelenyklid/hnuti.html>,
(19.3.2008).

ANNOTATION

Lucia Beňušková, BIBLICAL FOUNDATIONS OF ECOLOGICAL SPIRITUALITY. Praha 2008, 63 s. - The thesis presents current problems of urgency to solve ecological situation. It is an attempt to indicate solution for ecological dimension of Christian life on the basis of biblical facts, particularly manuscripts depicting creation of life.

Existing panorama of ecological situation maps philosophical and theological basis of ecological movements, their global involvement and also reflects accordingly the critical views some ecological theorists and experts hold on biblical issues.

Based on the analysis of biblical texts relating to creation of life here is an elaborated effort for synthesis of theology of creation and essential answers to „Ecological Theology“.

Author's part has a character of an application: it features fundamental principles of ecological spirituality enriched with specific models of ecological Christendom.

Key phrases:

Ecology

Creation

Relationships

Conquest

Government

Rule

